TC.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARIHİ BİLİM DALI

OSMANLI'DA FARSÇA TARİH YAZICILIĞI VE HACI HALİL KONEVÎ'NİN TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Engin SALDUZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Engin Salduz tarafından hazırlanan **"Osmanlı'da Farsça Tarih Yazıcılığı ve Hacı Halil Konevî'nin Tevârih-i Âl-i Osman Adlı Eserinin Tercümesi"** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Yeniçağ Tarihi** Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA Sosyal Bilgiler Eğitimi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	…………
Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Kemal KAYA Sosyal Bilgiler Eğitimi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	…………
Üye : Doç. Dr. Yakup KARATAŞ Yakınçağ Tarihi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	…………
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tarık Ziya Arvas Tarih Eğitimi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	…………………
Yedek Üye : Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	…………………
Yedek Üye : Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	…………………
Tez Savunma Tarihi:	15/03/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

T.C.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 13.03.2019

Engin SALDUZ

Yüksek Lisans Tezi
Engin Salduz

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2019

OSMANLI'DA FARSÇA TARİH YAZICILIĞI VE HACI HALİL KONEVÎ'NİN TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ

ÖZET

Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Farsça'yı etkin olarak kullanmaya başladılar. Türk devletleri gerek resmi dil olarak gerekse edebiyat dili olarak uzun süre bu dili kullandılar. Buna paralel olarak Türklerde Farsça tarih yazıcılığı da gelişmiş ve bu alanda birçok eser yazılmıştır. Bu durum Selçuklularla birlikte Anadolu'da da devam etti. XIII. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu'da kurulan Osmanlı Devleti, kendisinden önce bu topraklarda hüküm süren Selçuklular'ın ve beyliklerin kültür ve medeniyetini miras almıştı. Dil ve edebiyatta bir yandan Türkçe'ye önem verirken diğer yandan da Farsça ile olan ilişkisini devam ettirdi. Özelikle Osmanlı Devleti'nde devlet yapısı oturduktan ve ilmi çalışmalar hız kazandıktan sonra Farsça tarih yazıcılığında da ciddi eserler verilmeye başlanmıştır.

Fatih sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinden sonra İstanbul'a gelen İran asıllı yazarların da etkisiyle Farsça tarih yazıcılığında ciddi anlamda gelişme sağlandı. Bu dönemden itibaren XVII. yüzyıla kadar tarih ile ilgili birçok eser Farsça olarak yazıldı. Fatih Sultan Mehmed ile birlikte büyük önem kazanan Farsça tarih yazıcılığı alanında yazılan Farsça Tarihlerin bir kısmı yine bu dönemde yazılmıştır. Fatih döneminde yazılan Farsça eserlerden biri de Mehmed b. Hacı Halil Konevî'nin yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Osman adlı Farsça eserdir. Müellif, eserini Fatih zamanında yazmaya başlamış ancak II. Bayezid döneminde bitirebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarih Yazıcılığı, Farsça Tarih Yazıcılığı, Tevârih-i Âl-i Osman, Halil Konevî.

Engin SALDUZ
Van 2019

M.Sc. Thesis

Engin SALDUZ

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

February, 2019

PERSIAN HISTOGRAPHY IN OTTOMAN AND THE TRANSLATION OF HACI HALİL KONEVİ BY HİS TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN

ABSTRACT

After convert Islam, Turks started touse Persian effectively. Turkish statesused it either official language or literature language. Inaddition it turks improved persian historiography and somany work shave been written in this field. This situation continued in the Anatolia with the Seljuks. End of the 18th century, Ottoman Empire which was created in the West Anatolia, took the legacy of civilization and culture of the Seljuks and the other states which are reigned in this area before Ottoman Empire. They kept on their relation ship with Persian while they were care about the Turkish at the language and literature. Especially after Ottoman Empire got their strenght and lore Works getting improve, the important Works be ganto be given at the Persian historiography.

After the conquest of Istanbul by Fatih Sultan Mehmed, Iranian historian shave mades ignificant progress in Iran. XVII.th century, many Works related to history written in Persian. Some of the Persian histories written in the field of Persian historiography, which is great importance with Fatih Sultan Mehmed, were written in this period. One of the Persian Works writtten during the reign of Fatih. It is a Persian work called Tevârih-i Âl-i Osman by Hacı Halil Konevî. The author began to write his work in the period of Fatih but he was able to finish in the period of II.Bayezid.

Keywords: Ottoman Histography, Persian Histography, Tevârih-i Âl-i Osman, Halil Konevî.

Engin SALDUZ

Van-2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

DİA	:	Diyanet İşleri Başkanlığı İslâm Ansiklopedisi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Çev	:	Çeviren
Trc.	:	Tercüme Eden
Haz.	:	Hazırlayan
Yay.	:	Yayınlayan
H.	:	Hicri
M.	:	Miladi
Vd.	:	Ve diğerleri

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti döneminde, önceki Türk Devletleri gibi Farsça etkin bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren edebi alanda önemli derecede Farsça eserler yazılmaya başladı. Bununla beraber Osmanlı tarih yazıcılığında da Farsça eserler yer almaya başlandı. Fatih döneminde yazılan Farsça eserlerden biri de Mehmed b. Hacı Halil Konevî'nin yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Osman adlı adlı Farsça eserdir. Müellif, eserini Fatih zamanında yazmaya başlamış ancak II. Bayezid döneminde bitirebilmiştir. Bu çalışmada daha önce tam metin çevirisi yapılmayan Tevârih-i Âl-i Osman adlı adlı eser, Türkçe'ye tercüme edilerek okuyucuların istifadesine sunulmakla birlikte Osmanlı Devleti'nde Farsça tarih yazıcılığı hakkında da bilgi verilmek istenmiştir. Zira daha önce bu konuda yapılan çalışmalar çok azdır.

Bu çalışmada Osmanlı öncesi Anadolu'da Farsça tarih yazıcılığı hakkında bilgi verildikten sonra Osmanlı Devleti'nde Farsça olarak yazılan tarihler ve müellifleri hakkında bilgi verilmektedir. Ardından Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserin Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki nüshası Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edildi.

Bu konuda her türlü desteğini benden esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Kemal Kaya'ya minnet ve saygılarımı belirtir, teşekkürü bir borç bilirim.

Engin SALDUZ

Van 2019

GİRİŞ

1. TARİH BOYUNCA TÜRKLER VE FARSÇA

Tarih boyunca Türkler birçok coğrafyada bulunmuşlardır. Gittikleri yerlerin kültüründen etkilendikleri gibi kendi kültürlerinden de izler bırakmışlardır. Şüphesiz bu kültür etkileşiminden en çok etkilenen alanlardan biri de yazı dilidir. Türklerin en çok etkilendiği dillerin başında da şüphesiz Farsça gelmektedir. Bunun başlıca nedeni, Türklerin İran coğrafyasına yakın veyahut bizzat bu coğrafyada devlet kurmalarıdır. Ayrıca İslâmiyet'in gelişmesi ile birlikte Farsçada da ciddi bir gelişme olmuş ve buna paralel olarak Türklerin Farsçaya olan ilgisi de artmıştır[1].

VII. asırda İslâmiyet'in yayılmasıyla birlikte Türkler, Farslar ve Araplar için ortak yaşama alanına dönüşen Mâverâünnehir, Horasan ve İran coğrafyalarında meydana gelen gelişmelerle Türklerin gerek Farsça gerekse de Arapça ile olan ilişkileri daha da derinleşmiştir. Bu asırda ve sonraki iki asırda Türklerle Farsların düşünce, yaşayış ve dillerinde meydana gelen değişme ve gelişmeler dikkat çekicidir. Fars ve Türk asıllı milletlerin bulunduğu bölgelerde İslâm dini genel kabul gördükten sonra Müslüman Araplar tarafından oluşturulan ilk yönetimlerin devlete ait belgelerde kullandıkları diller hakkında bazı tarihi kayıtlar mevcuttur[2].

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Sâsânîler Devleti'nin (224-652 M.) kalıntıları üzerindeki Irak bölgesinde Pehlevî Farsçasıyla tutulan divan defterleri, Haccâc b. Yûsuf'un (41-95/ 661-714) valiliği zamanında Arapçaya aktarıldı. Zira Halife Abdülmelik b. Mervân'ın (65-86/ 685-705) emriyle bütün divanlar ve sikkeler Pehlevî, Rûmî ve Kıbtî yazısından Arapçaya çevrildi. İran ve Türkistan'da böylece resmî, ilmî ve edebî faaliyetler bu yıllarda bütünüyle Arapça olarak gerçekleştirilmekteydi. Bu arada mevcut Farsça ve Türkçe ise Arapça'daki dinî kavram ve bilgileri ifade edebilecek olgunlukta değildi. Bu bölgelerde Arapça resmî, ilmî ve edebî alanlardaki mutlak hâkimiyetini Tâhirîler (205-259/821-873),

[1]Adnan Karaismailoğlu, "Tarih Boyunca Türkler ve Farsça: Modern Yaklaşımlara Bir Eleştiri'' , *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ocak 2013, III, , S. 1, 6-9.
[2] Karaismailoğlu, a.g.m, 8.

Sâmânîler (287/-395/900-1005) ve Gazneliler zamanında sürdürdü. Farsça ise Sâmânîler ve Gazneliler zamanında hemen hemen yalnız edebî alanda kullanıldı[3].

Sultan Mahmud'a ithafen Arapça yazılan Utbî(427/1035)'nin *Târîh-i Yemînî* adlı eserinde verilen bilgilere göre Farsça, Sultan Mahmut zamanında Vezir Ebu'l-Abbâs Fazl-ı İsferâyinî (ö.404/1013-1014) tarafından divanda kullanıldı. Ancak hemen sonrasında Ahmed b. Hasan-ı Meymendî (ö. 424/1033)vezir olduğunda tekrar Arapçaya dönüldü. Bazı tarihçilerce tercihleri sebebiyle Ebu'l-Abbâs acımasızlık ve cahillikle tenkit edilirken, Meymendî övülmüştür. Benzeri bir durum, yani Arapça ile Farsçanın dönüşümlü kullanılması örneği Büyük Selçukluların sarayında da vuku bulmuştur. Tuğrul Beyin veziri Ebû Nasr-ı Kundurî (448-1056/455-1063)'nin vezirliği zamanında risâlet divanı Farsçaya çevrildiyse de sonrasında Alparslan ve Melikşah'ın 30 yıl vezirliğini yapan Nizâmü'l-mülk (455-1063/485-1092), divan dilini tekrar Arapçaya çevirdi. Aynı durumun, Anadolu Selçuklularında XIII. yüzyılda yaşandığı kaynaklarda yer almaktadır. Aksaraylı Kerimeddin Mahmud'un *Müsâmeratü'l-ahbâr* adlı eserinde yazdığına göre Sâhib Fahreddîn Alî (657-1258/684-1285)'nin vezirliği zamanında divan dili vezirin idrak ve istidadına uygun olarak mütalaasından bir şey kaçmaması için Arapçadan Farsçaya çevrildi[4].

Büyük Selçuklu Devleti zamanında Farsça, altın çağını yaşadı. Gerek bu devletin İran bölgesinde kurulmuş olması gerekse sultanların ve ileri gelen devlet adamlarının bu dile hâkim olmaları ülkede Farsça eser yazımını da arttırmıştır[5].

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın (456-465/1063-1072) veziri Kundurî'nin Farsça'yı resmi dil olarak ilan etmesi de Türkler arasında Farsça alanında çok sayıda eser yazılmasında etkili oldu.[6]

---

[3]Karaismailoğlu, a.g.m,9.
[4]Karaismailoğlu, a.g.m,9.
[5]Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri Tarihi*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012, 178.
[6]Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları,İstanbul 1980, 152.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.OSMANLI'DAN ÖNCE ANADOLU'DA FARSÇA TARİH YAZICILIĞI

Osmanlı Devleti dönemi Farsça tarih yazıcılığından bahsetmeden önce bu alanda daha önce Anadolu'da yazılmış olan eserleri tanımakta fayda vardır. Zira Osmanlı kendinden önceki Türk devletlerinin mirası ve birikimi üzerine kuruluydu ve her alanda olduğu gibi Farsça tarih yazıcılığı konusunda da bu birikimlerden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Osmanlılardan önce Anadolu'da hüküm sürmüş olan Anadolu Selçukluları zamanında çoğunluğu Farsça olan ve önemli bir tarihi değeri olan çok fazla eser yazılmıştır. Ancak bunlardan geriye ya çok küçük parçalar yada değiştirilmiş nüshalar kalmıştır[7]. Bununla birlikte Anadolu'da Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcına kadar yazılmış olan toplam 14 eserden 11 tanesi Farsça'dır ve bu durum o dönemde bu dilin ne kadar ehemmiyetli olduğunu göstermektedir[8].

1.1.Selçuklular Dönemi Fars Edebiyatı ve Farsça Tarih Yazıcılığı

Selçuklular Anadolu'ya ilk geldiklerinde, mevcut olan siyasi ortam ilmi gelişmelere mani oluyordu. Bu durum Hicri VII. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Anadolu'da refah ortamının oluşmasından sonra buna paralel olarak ilmi çalışmaların da önü açılmış oldu. Rükneddin Süleyman Şah (592-600/1196-1204), I. İzzettin Keykavus (607-616/1211-1220) ve I. Alâeddin Keykubâd (616-634/1220-1237) gibi sultanların ilme verdikleri önem sayesinde Anadolu'da ilmi çalışmalar için uygun bir ortam da sağlanmış oluyordu. Buna bağlı olarak da İran edebiyatına dolayısıyla Farsçaya hâkim ilim adamları yetişmeye başladı. Ayrıca Rükneddin Süleyman Şah ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev gibi Selçuklu sultanları da bizzat Farsça şiirler yazmışlardır[9].

---

[7]Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 4.

[8]"Osman G. Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı"-*Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, ed. Emine Uyumaz, Muharrem Kesik, Aydın Usta, Cihan Piyadeoğlu, Bilge Kültür Yayınları, İstanbul 2013, 277.

[9]Köprülü, a.g.e, 208-209.

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da tarih yazıcılığı gelişmeye başlamıştır. Şüphesiz yazılan tarihi eserler arasında Farsça olanların önemi büyüktür. Bu dönemde Anadolu'da görülen ilk farsça tarih, Ebu Bekr Necmüddin Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendî (öl. 603/ 1207)'nin *Râhatü's-südûr ve Âyetü's-sürûr* isimli eseridir. Ancak müellif, eserini Anadolu'da değil de İran'da kaleme almış ve 1207 yılında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e takdim etmiştir. Bu bakımdan Anadolu'da yazılan ilk Farsça tarih, Kâdı Burhaneddin Ebu Nasır b. Mesud Ânevi (öl. 608/1212) tarafından 1166-1211 yılları arasında yazılan *Enîsu'l-kulûb* isimli eserdir. Eserini manzum olarak kaleme alan müellif, 24 yaşından itibaren yazmaya başlamış ve eseri 1211 yılında Konya'da Sultan I. İzeddin Keykâvus'a takdim etmiştir. 28 bin beyitten oluşan eser, umumî bir İslâm tarihidir. Eser, Hz. Adem'den itibaren peygamberlerin hayatını anlattıktan sonra Hz. Muhammed'in dönemini ayrıntılı olarak ele alır. Dört halife, Emmevîler ve Abbasî halifelerinin kısa hayatlarıyla son bulur. Eserde tarihsel anlatımdan ziyade edebi bir anlatım biçimi ön plandadır. Müellif, Abbasîler kısmında Selçuklular'a da değinmiştir[10].

Kerimüddin Mahmûd b. Muhammed Aksarâyî (öl. 733/1333)'nin yazmış olduğu *Müsameretu'l-Ahbâr ve Müsâyeretu'l-Ahyâr* isimli eser, sadece Farsça alanında değil Osmanlı öncesi tarihçilik alanında da önemli bir eserdir. Aksaraylı olan müellif, divan kâtipliği görevi de yapmıştır. Eserini 1323 yılında tamamlayarak İlhanlıların Anadolu valisi Emir Timurtaş b. Çoban'a takdim etmiştir. Eser dört kısımdan oluşur. Birinci kısım İslâm dünyasında yaygın kullanılan takvimleri, ikinci kısım Hz. Muhammed'den Moğolların Anadolu'ya gelişine kadarki muhtasar İslâm tarihini ele alır. Eserin üçüncü bölümünde Büyük Selçuklulardan II. Gıyâseddin Keyhüsrev (634-643/1237-1246)'in ölümüne kadar olan dönem ve dördüncü bölümde ise XIII. yüzyılın ortalarından itibaren 1323 yılına kadar İlhanlıların Anadolu'daki hâkimiyeti sırasında meydana gelen olayları anlatır. Aksarayî, eserini edebi bir dille ele almıştır[11].

Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedâni(718/1338)'nin modern anlamda ilk dünya tarihi olarak kabul edilen ve Farsça olarak yazılan Câmiu't-Tevârih adlı eseri, Türk

---

[10]Özgüdenli, a.g.m, 259-260.
[11]Özgüdenli, a.g.m, 267-268.

tarihi açısından da öneme sahiptir. İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a ithaf edilen eserde Türk ve Moğol kabileleri hakkında önemli bilgiler mevcuttur[12].

Anadolu'da, edebi yönünün yanında asıl tarih yazıcılığının ağır bastığı eser olarak da bilinen *el-Evâmiru'l- Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye* isimli eser, Anadolu'da Osmanlı öncesi Farsça tarih yazıcılığı alanında önemli bir eserdir. Eserin müellifi İbn Bîbî olarak bilinen Nâsiru'd-dîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî (öl. 684/1285)'dir. Aslen İranlı olan İbn Bîbî, Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya gelmiştir. Eser, II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminin sonlarından itibaren 1280 yılına kadar ki 90 yıllık dönemi kapsar. Eserde bizzat şahit olduğu olayları yazması büyük bir önem teşkil etmektedir. Müellif, kendinden önceki yazılmış olan eserlerden ve resmi vesikalardan da yararlanmıştır. XV. yüzyıl tarihçilerinden Yazıcızâde Ali, eseri bazı ilavelerle Türkçe'ye tercüme etmiştir[13].

XIV. yüzyılda yazılmış olan ve müellifi bilinmeyen Târih-i Âl-i Selçuk isimli Farsça bir eser mevcuttur. Eser Selçukluların başlangıcından 1363 yılına kadar gerçekleşen olayları kapsamaktadır. Eserin anlatım tarzından müellifinin bir bürokrat olabileceği tahmin edilmektedir. Büyük Selçuklular ve Moğollar tarihinden kısaca bahsettikten sonra II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemi ayrıntılı olarak anlatılır. Bu durumda eserin XIII. yüzyılda yazıldığı ve XIV. yüzyılda başka biri tarafından devam ettiği anlaşılmaktadır.[14]

Selçuklular döneminde yazılan Farsça tarih eserlerinden biri de Hâce Dehhanî tarafından III. Alâeddîn Keykubâd(1298-1302) döneminde yazılmış olan ve 20 bin beyitten oluşan Selçuknâme adlı eserdir. Aslen Horasan'lı olan müellifin eseri Selçuklu döneminin XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren olan dönemi anlatır. Eser günümüze kadar ulaşamamıştır.

Anadolu'da hem Farsça tarih yazımı açısından hem de yerli tarihçilik açısından önemi olan eserlerden biri de Kânî-yi Tûsî'nin Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd'ın emriyle yazmış olduğu *Selçuknâme* adlı eseridir. Müellif, eserini

---

[12]Ramazan Şeşen, "Camiu't Tevârih", *DİA*, İstanbul 1993,7, 132.
[13]Özgüdenli, a.g.m, 264-267.
[14]Özgüdenli, a.g.m, 270.

meşhur İranlı şair Firdevsî'nin *Şehnâme* adlı eserini örnek alarak manzum olarak yazmıştır. Ancak eser günümüze ulaşamamıştır[15].

Her ne kadar Anadolu'da yaşamamış olsa da Hamdullah Müstevfî(öl. 740/1340)'nin Farsça olarak yazdığı *Nüzhetü'l-kulûb* isimli eserinden de bahsetmek gerekir. Zira eserde Büyük Selçuklu Devleti'nden bahsedilmesinin yanı sıra Sultan Alâeddin Keykubâd'dan da bahsedilmiştir[16].

Ebu Hanife Abdulkerim'in I. Kılıç Arslan(484-500/1092-1107)'nın oğlu Muhyeddin nâmına yazdığı eser padişahları methetme ve kendi döneminde yazılan bazı eserlerin ismini vermesi bakımından önemlidir[17].

Ebu Bekr Necmüddin Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi Farsça yazmış olduğu Tam adı Râĥatü's-südûr ve Âyetü's-sürûr olan eserinde peygamberleri, Hz. Muhammed'i, ashap ve tâbiîn ile ulemâyı methederek başlar. I.Gıyâseddin Keyhusrev'in lakap ve şeceresinden söz ettikten sonra kitabı nasıl yazdığını anlatır. Eser, esas itibariyle Selçuklular'ın tarih sahnesine çıkışlarından son Irak Selçuklu sultanı II. Tuğrul(554-590/1160-1194)'un ölümüne kadar gelen tarihlerini içerir. Sonradan ilâve edilen bölümde ise 590/1194-595/1199) yılları arasında meydana gelen olaylar hakkında bilgi verilir. Bu bölüm tamamen nakillerden ibarettir. Eserin en önemli bölümü Irak Selçuklu(513-590/1120-1194) sultanları Arslanşah ile II. Tuğrul dönemini(554-590/1160-1194) anlatan kısmıdır. Müellif bu bölümü yazarken birinci elden kaynaklara dayanarak ayrıntılı bilgiler vermiştir. Sade bir üslûpla kaleme alınan esere eklenen şiir ve anlatılan kıssaların dili ağırdır[18].

1.2. Beylikler Dönemi Farsça Tarih Yazıcılığı

Karamanoğlu beylerinden Alâeddin Bey(762-800/1361-1398)'in emriyle Yârcânî tarafından Karamanoğulları tarihini anlatan Farsça bir eser yazılmıştır. Ancak eser günümüze kadar ulaşamamıştır. Eser XVI. yüzyıl müelliflerinden

---

[15]Özgüdenli, a.g.m, 261-263.
[16]Muhammed Kemaloğlu,"Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(3), Karabük 2013, 16.
[17]Ahmed Ateş, " Hicri VI-VIII. (XVII.-XIV) Asırlarda Anadolu'da Yazılmış Farsça Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII(2), İstanbul 1945,107.
[18]Abdülkerim Özaydın, "Muhammed b. Ali Râvendî", *DİA*, 34, İstanbul 2007,471.

Şikârî'nin yaptığı Türkçe hülâsa tercümesinden bilinmektedir. Eserde XIII. ve XIV. yüzyıllara ait olaylar ele alınmıştır[19].

Anadolu beylikleri döneminde yazılmış olan Farsça eserlerden biri de Aziz b. Erdeşîr-i Esterâbâdî (öl. 800/1398)'nin yazmış olduğu *Bezm û Rezm* isimli eserdir. Önceleri Celayir Sultanı Ahmed b. Üveys'in himayesindeyken Timur istilasından dolayı Sivas'a gelerek Kâdı Burhâneddin Ahmed(öl. 800/1398)'in himayesine girdi. Eserini de bu hükümdarın isteği üzere yazdı. Eserini, Anadolu'da yaygın biçimde kullanıldığından dolayı Farsça yazdığını belirtmiştir. Eserde Kâdı Burhâneddin ve devletine ait oldukça ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Celâyirliler ve Timur hakkında da bilgiler veren eser, XV. yüzyılın önemli kaynakları arasında yer alır[20].

[19]Özgüdenli, *a.g.m,* 263.

[20]Özgüdenli, *a.g.m,* 274-275.

İKİNCİ BÖLÜM

1.OSMANLI TARİHÇİLİĞİNİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

Osmanlı tarihi kroniklerinin yazılması kuruluştan 100-150 yıl sonra başlamıştır. Bu durum o dönemde henüz Anadolu'da Türkçe tarih yazıcılığının yaygın olmaması ile bağlantılıdır. Zira Osmanlı Devleti'ne kadar Anadolu'da Türkçe tarih yazıcılığı gelişmemişti. Türkiye Selçukluları ve beylikler döneminde Anadolu'da Arapça ve Farsça egemen dildi. Özellikle din ve hukuk alanlarında Arapça, sanat ve edebiyat alanında Farsça tercih ediliyordu. Bu durum Osmanlı döneminde de uzun süre devam etmiştir.

Anadolu'da yazılmış olan ilk Türkçe kitaplar *Danişmendnâme* ve *Battalnâme* gibi destanlardır. XIII. yüzyılda yazılan bu eserlerle birlikte Anadolu'da Türkçe tarih yazıcılığı da başlamıştır. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan itibaren daha önce Farsça olarak yazılmış veya Farsça'ya tercüme edilmiş İslâm Tarihi, Anadolu Selçukluları ve beylikler hakkındaki eserler Türkçe'ye çevrilmeye başlanmıştır[21].

Osmanlı döneminde yazılmış olan ilk Osmanlı tarihi, Yahşi Fakih'in *Menakıbnâme* isimli eseridir. Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'in oğlu olan Yahşi Fakih, eserinde kendi gördüklerinin yanı sıra muhtemelen babasından duyduğu hadiseleri de anlatmıştır. Ancak bu eser günümüze kadar gelememiştir. Osmanlı döneminin meşhur tarihçilerinden olan Aşıkpaşazâde, 1413 yılında Gebze'den geçtiği sırada hastalanmış ve Yahşi Fakih'in evinde misafir olmuş. Bu sırada Menakıbnâme'yi de görüp okumuş ve kendi eserinde bu bilgileri kullanmıştır.

Osmanlı döneminde yazılmış olan ve günümüze kadar ulaşan en erken Osmanlı kroniği Ahmedî'nin (815/1413) *İskendernâme'*sidir. Ahmedî, bu eserini manzum olarak yazmıştır. Büyük İskender menkıbesini anlatarak başlayan eser, tarih, tıp, din ve felsefeden bahseder. Eserde 340 beyitten oluşan ve Osmanlı tarihi hakkında bazı bilgiler içeren *Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-ı Âl-i Osmân* adlı bir bölüm mevcuttur. Ertuğrul Gazi döneminden başlayıp Yıldırım Bayezid döneminin

[21]Fehameddin Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", *Türkler*, XI, Ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Kemal Çiçek, YTY, Ankara 2001, 759.

ortalarına kadar olan devri anlatan eser Emir Süleyman'a sunulmuştur. Müellif 1390 yılında yazdığı esere 1410 yılına kadar ilaveler yapmıştır[22].

Osmanlı tarihçiliği, II. Murad devrinden itibaren ciddi bir gelişme göstermeye başlamıştır. Bunda Arapça ve Farsça eserlerden yapılan tercümelerin rolü büyüktür. Yazıcıoğlu Ali'nin, İbn Bibi'nin Tarih-i Al-i Selçuk adlı eserini Farsça'dan çevirmesi bunun güzel bir örneğidir[23].

Yine Saray takvimleri olarak adlandırılan ve Hz. Adem'den itibaren olayları kronolojik olarak sıralayan ve Osmanlı dönemine kadar getiren takvimler de II. Murad döneminin önemli tarih kaynaklarındandır[24].

II. Murad döneminin bir diğer önemli tarih kaynakları grubu da Anonim Tevarih-i Ali Osman'lardır. Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişinden başlayıp değişik tarihlerde sona eren bu eserlerin önemli bir kısmı II. Bayezid dönemine kadar gelip son halini almıştır. Bir kısmı da Kanuni dönemine kadar devam etmiştir. Bu eserler Osmanlı'nın ilk dönemlerine ait en kapsamlı bilgi veren eserlerdir. Yazıldıkları dönemde geniş ilgi bulduklarından nüsha sayıları da oldukça fazladır[25].

II. Murad döneminden itibaren artık Osmanlı tarih yazıcılığı ciddi eserler ortaya koymaya başlamıştır. Bununla birlikte Farsça yazılan eserler de yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Sonraki dönemlerde ise devletin artan siyasi ve ekonomik gücüne paralel olarak ilmi ve edebi alanda da ciddi ilerlemeler olduğu gibi tarih yazıcılığı alanında ve dolayısıyla Farsça tarih yazıcılığı da gelişme göstermiştir.

2.OSMANLI DEVLETİ'NDE FARSÇA'NIN ETKİSİ VE FARS EDEBİYATI

Anadolu'da Selçuklu saltanatının son zamanları olan XIV. yüzyılın başlarında aynı şekilde Moğol hâkimiyeti de zayıflamaya başlamıştı. Bununla birlikte Türkmen çadırlarının sayısı gün geçtikçe artıyordu. Tatar saldırılarından kurtulmak için göç eden Türkmenler, hızla Anadolu'ya yerleşmeye başladılar.

[22]Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(2), 2003, 101-172, 101.
[23]Uğur Kurtaran, "Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *International Symposium on History Edition*, Sakarya 2014, 262.
[24]Afyoncu, a.g.m, 103
[25]Afyoncu, a.g.m, 103.

Selçuklu hâkimiyetinin yok olmasıyla birlikte, bu kabileler Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beylikler kurmaya başladılar. İşte bu kabilelerden biri olan Kayı Boyu da hızla güçlenmiş, özellikle Bursa'nın Orhan Bey tarafından fethedilmesiyle birlikte teşkilatlanmaya başlamıştı. Bu ortamda her ne kadar Selçuklu Devleti son bulmuşsa da geriye güçlü bir kültür ve medeniyet miras kalmıştı. Bununla birlikte bu fetret döneminde ilim adamlarını, şair ve âlimleri himaye edecek büyük bir hükümdar da yoktu. Bütün bu gelişmelere rağmen Anadolu'da Farsça etkisini yitirmeyerek gelişmeye devam etti. Gerek Mevlevîler gerekse beylikler arasında Fars dili ve edebiyatı etkisini oldukça fazla hissettirdi[26].

Osmanlı Devleti de tıpkı Selçuklular ve beylikler döneminde olduğu gibi Fars diliyle yakın bir ilişki içerisinde oldu. Zira Anadolu'da iyice yer etmiş olan bu dilden etkilenmemesi de pek düşünülemezdi. Farsça eser yazma geleneği ve Fars dilinin etkisi tıpkı selefleri gibi Osmanlı Devleti'nde de devam etti. Zira Osmanlı döneminde Farsça genel anlamda yazı dili olarak kullanılmış, hatta birçok Osmanlı padişahı Farsça şiirler yazmıştır. Bazı padişah zaferleri Farsça olarak Şehnâme tarzında yazılmış ve evlilik törenleri ile sünnet düğünleri Farsça minyatürlerde işlenmiştir. Üstelik İran'la yapılan onca savaş bu durumu olumsuz etkilememiştir. Aynı şekilde İran'dan birçok sanatçı Osmanlı sarayına gelerek sanatlarını icra etme imkânı bulmuşlardır[27].

Osmanlı Devleti'nde Fars diline verilen önemin en büyük göstergelerinden biri de Osmanlı padişahlarının yazmış oldukları Farsça divanlardır. Her alanda bilim ve kültüre öncülük eden Osmanlı padişahları, bunu daha iyi gerçekleştirebilmek için kendilerini de birçok konuda geliştirmişlerdir. Şairlerle ve ilim ehliyle çok yakın ilişkiler kurmuşlar, Türkçe eserlerin yazılmasına öncülük ettikleri gibi Arapça ve Farsça eserlerin Türkçe'ye kazandırılmasında da büyük rol oynamışlardır. Özellikle II. Murad'dan itibaren padişahlar şiir ve edebiyatta hünerlerini göstermişler ve hemen hepsi bir divan yazmıştır. Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmet, çok güzel Türkçe şiirlerin yanında Farsça şiirler de yazmıştır[28]. Yine II. Bayezid,

---

[26]Mehmet Emin Riyahi, "*Zebân-ı ve Edebi-i Farsî Der Kalemruy-i Osmanî*", Pajeng, Tahran1369, 133.
[27]Nurettin Gemici, "Son Dönem Osmanlı Aydınlarında Farsçanın Tesiri ve İbnülemin Mahmud Kemal (ö. 1957) Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (25), İstanbul 2015, 170.
[28]Günay Kut, "Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri,*(9), 2000,161-163.

İdris-i Bitlisî'ye Farsça tarih yazdırarak bu dile ne denli önem verdiğini göstermiştir. Kardeşi Şehzâde Cem Sultan ise Farsça bir divan yazarak bu dildeki maharetini göstermiştir[29]. Yavuz Sultan Selim ise her ne kadar Türkçe şiirler kaleme alsa da Farsça şiir yazmaya daha meyilliydi. Ayrıca Farsça yazmış olduğu bir de divanı mevcuttur[30].

3.OSMANLI DEVLETİ'NDE FARSÇA TARİH YAZICILIĞI

Osmanlı Devleti'nde Farsça tarih yazıcılığının önemini anlamak için, o dönemde yazılmış Farsça tarih yazmalarını hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Zira Osmanlı zamanından kalmış olan çok sayıda Farsça el yazması tarih kitapları bulunmaktadır. İstanbul kütüphanelerinde toplam 687 adet Farsça el yazması tarih kitabı mevcuttur. Özelliklerine ve dönemlerine göre yazılan yazmalar dikkate alındığında XVI. yüzyılda yazma sayısı zirveyi görürken bu dönemden sonra hızlı bir düşüş meydan gelmiştir. XVII. yüzyılda 8, XVIII. yüzyılda 3, XIX. yüzyılda 2, XX. yüzyılda ise sadece 1 adet Farsça yazma eser mevcuttur[31].

Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı özellikle II. Murad döneminden itibaren gelişme göstermeye başladı. Bu dönemden itibaren tarih yazıcılığının gelişmesiyle birlikte Farsça olarak yazılan eserler de görülmektedir. Bunun yanında Farsça yazılmış eski tarihler tercüme edilmeye başlandı. Bunlardan en bilineni Yazıcıoğlu Ali'nin İbn Bîbî'den tercüme ettiği Selçuknâme'dir. Yazıcıoğlu, esere kendinden de ilaveler yapmıştır[32]. Yine Tarih-i Taberi'nin Bel'ami tarafından Farsçaya yapılan tercümesini 1310 yılında Hüsameddin Çelebi Farsça'dan Türkçeye çevirmiştir[33].

II. Murad döneminde görülen saray takvimlerinin en eskisi 824/1421 tarihli takvimdir[*]. Farsça olarak yazılmış ve Çelebi Mehmed'e sunulmuştur. Eserde ciddi yanlışlar da tespit edilmiştir. İslâm tarihine ait yanlışlar olmakla birlikte İlhanlılar, Selçuklular'ın devamı gibi gösterilmiş ve yine Selçuklu tarihinin başlangıcı olarak da Gazneli Mahmut'un tahta çıkışı gösterilmiştir. Bunun dışında eserde Karamanlılar

---

[29]Divanı 1989'da Halil Ersoylu tarafından basıldı. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Divanı,* TDK, Ankara 1989.
[30]Kut, 165-168.
[31]Osman G. Özgüdenli, Abdülkadir Erdoğan, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmalar Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları*, 23, Ed. H. İnalcık, İ. E. Erünsal, vd. İstanbul 2003, 148-151.
[32]Abdulkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimler Dergisi,* 2013 İstanbul, 272
[33]Mustafa Fayda, "Tarihu'l-ÜmemVe'l Mülûk", *DİA*, 40, Ankara 2011, 93.
[*] Bir diğer adı saray yıllıkları olan saray takvimleri, olayları kısa kısa anlatan ve birkaç satırdan oluşan metinlerdir.

için de ciddi bir bölüm ayrılmıştır. Bu da müellifin Karamanlıları ciddi bir güç olarak gördüğünün göstergesidir[34].

Fatih Sultan Mehmed döneminde devlet, siyasi ve ekonomik alanlarda olduğu gibi ilmi anlamda da bir yükselme dönemine girdi. Buna paralel olarak tarih yazıcılığı ile birlikte Farsça tarih yazıcılığı da gelişme gösterdi. Zira Fatih'in İran'dan getirdiği şair ve yazarlar Osmanlı edebiyatında Farsça'nın yaygınlaşmasına öncülük ettiler. Sultan II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni dönemlerinde, Farsça tarih yazıcılığı zirve yaptı. Ancak bu dönemlerden sonra Türkçe eser yazma geleneğinin güçlenmesi ile birlikte Farsça tarih yazıcılığı neredeyse sona ermiştir.

XVI. yüzyılın başlangıcına kadar Osmanlı edebiyatının bütün dalları İran edebiyatının etkisinde kalmıştı. Daha önce yazılan eserler iyice tedkik edilmiş, edebiyat dili Osmanlı yazarlarının zerafet, süslülük ve incelikte, İran'ın şair ve nesir yazarlarıyla yarışabilecek bir seviyeye getirilmişti. Farsça tarih yazıcılığında ise dönüm noktası İdris-i Bitlisî ile birlikte başlamıştır. Onun *Heşt Bihişt* adlı eseri, Osmanlı Farsça tarih yazıcılığının İran tarih yazıcılığıyla zerafet ve üslûpta yarışabileceğinin göstergesi olmuştur[35].

İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı tarihçileri arasında ayrı bir yeri vardır. Kuruluştan itibaren Osmanlı padişahlarını ve onların dönemindeki olayları anlatan Heşt Bihişt, geleneksel *Tevârîh-i Âl-i Osman* tarzında olmakla birlikte, belâgatlı ve mübalağalı üslûbuyla İran tarih yazıcılığının da gelişiminde öncülük etmiştir. Gerçekten İdrîs-i Bitlisî ifade ve üslûp bakımlarından daha sonraki tarihçiler üzerinde çok etkili olmuş, hatta XVIII. yüzyılda ortaya çıkan resmî devlet tarihçileri bile onun tesiri altında kalarak konu başlıklarını genellikle Farsça veya yarı Farsça yazmışlardır[36].

İdris-i Bitlisî, önceleri Akkoyunlu sarayında kâtip olarak çalıştı. 1485 yılında II. Bayezid'e yazmış olduğu bir tebrik name ile Sultanın dikkatini çekti. Daha sonra Şah İsmail'den kaçıp Osmanlı'ya sığındı. Yavuz'la birlikte İran seferine katıldı.

---

[34]Hüseyin Nihal Atsız, "*Osmanlı Tarihine Ait Takvimler*" Küçükaydın Matbaası, İstanbul 1961,5-7.
[35]V. L. Menage, "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı", (Londra 1962), çev. Salih Özbaran, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 9, İstanbul 1978, 227.
[36]Abdulkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", 275.

Doğu Anadolu'nun himayesi ona verildi. Mısır seferinde de bulundu. 1521 yılında vefat etti[37].

Heşt Bihişt, Osmanlı Devleti'nde Farsça yazılmış eserlerin güzel bir örneği olduğu gibi aynı zamanda Osmanlı tarihi açısından da önemli bir kaynak eserdir. Eserini 1502 yılında II. Bayezid'in emri üzere yazmaya başlamıştır. İki buçuk yılda yazdığı eseri sekiz bölüme ayırmış ve her hükümdarın dönemini ayrıntılı olarak bir bölümde yazmıştır[38].

II. Bayezid dönemi tarihçilerinden Kıvameddîn Yusuf'un hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Şiraz'lı olduğu ve Bağdat'ta kadılık yaptığı bilinmektedir. Daha sonraları Safevî tehlikesinden dolayı İstanbul'a gitmiştir. KıvameddînYusuf Osmanlı hanedanının bir tarihini yazmayı ve bunu II. Bayezid'de ithaf etmeyi tasarlıyordu. *Ahkâmü's-Selâtin* adı verilen eserin sadece dibacesi bulunmuştur. Farsça yazılan dibaceden de anlaşılacağı üzere eser yazılmışsa bile Farsça yazılmıştır.[39]

Kaynaklarda genellikle Muslihuddin Mehmed el-Lari diye anılan El-Larî(öl. 979/1572)'in Farsça olarak yazdığı dünya tarihi, alanında önemli eserlerdendir. El-Larî, İran'ın Luristan bölgesine mensuptur. Daha genç yaşlarında iken Hindistan'a gitmiş ve Hind imparatoru Hümâyun Şah'ın hocası olmuştur. Onun ölümünden sonra hacca gitmiş, daha sonra da İstanbul'a giderek Şeyhülislam Ebusuûd Efendi ile görüşmüştür. İstanbul'da iken kendisine bağlanan elli akçe maaşı beğenmeyerek Diyarbakır'a gitti. 1559 yılında çocuklarını okuttuğu İskender Paşa kendisine oradaki Hüsrev Paşa Medresesini tahsis etmiştir. 1572 yılında Diyarbakır'da altmış yaşını geçmiş olarak vefat etmiştir[40].

El-Lari, bir önsöz ile on bâba ayırdığı ve 1566'da bitirdiği Farsça bir dünya tarihini yazmıştır. *Mirâtu'l-Edvâr ve-Mirkâtu'l-Ahbâr* adlı bu eserin son babında Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar (974/1566) bir Osmanlı tarihi ve her devirde yaşamış olan devlet adamlarının bilginlerin ve yazarların bir listesi bulunmaktadır. Birçok kaynaktan derleyerek oluşturduğu eserin girişinde kaynakların adını da vermiştir. Kitap aslından bağımsız olmamakla birlikte Sadrazam

[37]Babinger, a.g.e, 51-52.
[38]Babinger, a.g.e,52.
[39]Babinger, a.g.e, 51.
[40] Babinger, a.g.e, 105.

Sokullu Mehmet Paşa’nın emri üzerine meşhur tarih yazarı Sa’deddin tarafından bazı ilavelerle Türkçe’ye çevrilmiş ve birçok nüshaları etrafa yayılarak rağbet kazanmıştır[41].

Osmanlı dönemi Farsça tarih yazıcılığı alanında önemli çalışmaları olan müelliflerden biri de Ebu’l-Fazl Mehmed (öl. 987/1579)’dir. Ünlü Osmanlı tarihçisi İdris-i Bitlisi’nin oğludur. Manisa’da müderrislik Trablus’ta kadılık, Anadolu defterdarlığı ve baş defterdarlık gibi görevlerde bulunmuştur. 1579 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Babasının yazmış olduğu Heşt Bihişt adlı Farsça eseri devam ettirmiş ve Yavuz dönemindeki olayları Farsça olarak eklemiştir. Sultan II. Selim’in eserin Yavuz Dönemine ait kısımları görmek istemesi üzerine sadece iki sayfa mevcut olduğundan Heşt Bihişt’in dördüncü cildi ve zeylini oluşturan kısmını yazmıştır. Yine Farsça olarak yazdığı bu kısım güzel ve süslü bir dille ele alınmıştır. Mensur olan eserde ayrıca birçok manzum bölümler de vardır. Kendisi yine babasının eserine bağlı kalarak Osmanlı’nın kuruluşundan Yavuz dönemine kadar ki olayları anlatan bir Osmanlı kroniği yazmıştır. Dokuz kısma ayrılan eserin başında Kadı Beyzavî’nin (1290) Farsça olarak yazdığı Nizamü’t-Tevârih adlı dünya tarihi de yer almaktadır. Ebu’l-Fazl, ayrıca babasının yazdığı Selimşahnâme adlı eseri de toparlayarak II. Selim’e sunmuştur[42].

1.1.Osmanlı Şehnâmeciliği ve Farsça Yazılan Şehnâmeler

Şehnâmeci tabiri, Osmanlı Devleti’nde XVI. yüzyıl tarihçileri için kullanılan bir terimdir. Resmi anlamda şehnamecilik makamı 1550 yılı civarında Kanuni Sultan Süleyman zamanında kuruldu. 1601 yılında da artık bu makama son verildi. İran edebiyatının etkisinde kurulan bu makam Osmanlı Devleti’nden önce Anadolu Selçuklu Devleti’nde de mevcuttu. Bununla birlikte Osmanlı’da şehnamecilik, Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren görülmeye başlanmıştır. Osmanlı padişahların hayatlarını ve fetihlerini Farsça manzum bir şekilde ele alan bu eserlerin ilham kaynağı meşhur İranlı şair Firdevsî’nin Farsça yazdığı manzum eseri *Şehnâme*’den gelir. Bu gelenek, Fatih döneminde İstanbul’a gelen İranlı şairlerle birlikte görülmeye başlandı. Bu türün ilk örnekleri ise Kâşifî’nin *Gazânâme-i Rûm* ve

[41]Babinger, a.g.e, 105-106.
[42]Franz Babinger, a.g.e, 106-108.

Meâlî'nin *Hünkârnâme* adlı eserleridir. Yine Şehdî'nin Farsça yazdığı ancak tamamlayamadığı bir şehnâme de vardır[43].

Kanuni Sultan Süleyman zamanında resmi hüviyet kazanan şehnamecilik için daimi olarak atanan ilk müellif Ârifî Fethullah Çelebi (öl. 969/1561-1562)dir. Onun ölümünden sonra bu makama Eflâtûn Şirvânî (öl. 977/1569) getirilmiştir. Böylece şehnamecilik daimi bir hal kazanmıştır. Daha sonra bu göreve Seyyid Lokman (977-1004/1569-1595) getirilmiştir. 1595 yılında azledilince şehnamecilik görevini Tâlikîzâde Mehmet Subhî (1004-1010/1595-1601) üstlenmiştir. 1601 yılında Hasan Hükmî (1010/1601)'nin üstlendiği şehnameciliğin artık önemini yitirmeye başlamış ve yerini vakânüvisliğe bıraktığı belirtilmektedir[44].

Şehnâmeci Ârifî Fethullah Çelebi'nin yazdığı *Vekâyi-i Sultan Bâyezid Ma'a Sultan Selim Han* adlı eseri şehnâme türünde yazılmış eserlerdendir. Yavuz Sultan Selim ile II. Bâyezid arasındaki mücadeleleri ve Konya Savaşı'nı Farsça ve manzum olarak anlatır. Şehzâdelerin sancaklarını değiştirmeleri ile başlayan eser Konya Savaşı ile sona ermektedir. Eserde sanatsal üslubun ön planda tutulduğu, tarihî bilginin ise az olduğu konusunda tespitler mevcuttur[45].

Ârifî'nin, Farsça ve manzum olarak kaleme aldığı ve bir tür şehnâme olan *Fütûhât-ı Cemile* adlı eseri, Sokollu Mehmet Paşa ile Ahmet Paşa'nın 1543'te Peç, 1551'de Lipva, 1552'de Timeşvar ve Eğri kalelerine yaptıkları kuşatma ve fetihleri anlatır[46].

En önemli Osmanlı şairlerinden Yusuf Nâbî, *Fetihnâme-i Kamaniçe* isimli, abartılı ve süslü bir dille Farsça bir eser yazmıştır. Eser, müellifin bizzat katıldığı 1672'deki Komaniçe'nin fethini anlatmaktadır. Eserde yer isimleri ve menziller kısmen verilmiştir. *Tarih-i Vekayi-i Kamaniçe, Fetihnâme, Gazanâme, Kamaniçe Fetihnâmesi, Tarih-i Kamaniçe, Tarih-i Kal'a-i Kamaniçe* isimleriyle de zikredilen eser, kaynaklara göre yazarından dolayı şöhret bulmuştur. Çeşitli kütüphanelerde birçok nüshasına rastlanılır[47].

---

[43] Chrisitine Woodhead, "Şehnâmeci",*DİA*, 38, İstanbul 2010, 456.
[44] Woodhead, a.g.m, 456-457.
[45] Afyoncu, a.g.m, 129.
[46] Afyoncu, a.g.m, 130.
[47] Afyoncu, a.g.m, 150-151.

3.1.1.Selimnâmeler

Osmanlı tarih yazıcılığında bazı padişahlara has olarak yazılan eserler ayrı bir grubu oluşturur. Bu tarih türü ilk defa Yavuz Sultan Selim döneminde ortaya çıkmış ve Yavuz'un ismiyle adlandırılan bu tarihlere *Selimnâme* adı verilmiştir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman için *Süleymannâmeler* ve yine II. Selim için de *Selimnâmeler* yazılmıştır. Selimnâmelerin bir kısmı Yavuz döneminde yazılmış olmakla beraber bir kısmı da Kanuni ve sonraki dönemlerde yazıldı. Her ne kadar kısa bir saltanat dönemi olsa da meydana gelen olayların yoğunluğu çok fazla Selimnâme yazılmasında etkili olmuştur[48]. Bu eserlerin ortak özelliği, İran şehnâmelerinden etkilenilerek yazılmalarıdır.[49].

Keb'ir b. Üveys Kadızâde tarafından Farsça yazılan *Gazâvât-ı Sultan Selim,* Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferiyle bu seferin sebepleri ve safhalarını, gidiş ve dönüş merhalelerini anlatır. Müellif bu sefere bizzat katılarak gördüklerini anlatmıştır. Kadızâde, Selimnâmesi’nde bizzat iştirak ettiği Mısır Seferini, İstanbul’dan yola çıkılmasından başlayıp dönünceye kadar Farsça olarak anlatır. Yolda padişaha ulaşan haberleri verir. Ayrıca Memlükler’le olan bir kısım yazışmaları da zikreder[50].

Yapılan tespitlere göre, İdris-i Bitlisî’nin Farsça olarak yazdığı *Selim Şahnâme* adlı eseri, müellifin kendi gördüğü olayları anlatması açısından son derece önemlidir. Yavuz Sultan Selim, İdris'ten kendi dönemini de kaleme alarak Heşt Bihişt’e ilave etmesini istemiştir. Ancak İdris-i Bitlisî, Yavuz’un önceki sekiz padişahtan daha üstün ve yüce olduğunu belirterek sadece onun hayatını anlatan müstakil bir eser kaleme almıştır. Selim Şahnâme’de, Yavuz Sultan Selim’in çocukluğundan başlayarak ölümüne kadar geçen hadiseleri manzum ve mensur olarak anlatılmıştır. Hadiseler önce mensur, daha sonra da manzum olarak verilmiştir. Müellifin ölümü üzerine müsvedde halinde kalan eser, yazarın oğlu Ebu’l-Fazl tarafından temize çekilip bazı ilaveler yapılarak 1567’de bitirilmiştir. Ancak Ebu’l-Fazl’ın Selim Şahnâme’de ilave ettiği yerler çok fazla değildir. Bundan dolayı da eserin İdris-i Bitlisî’ye ait olduğu tespit edilmiştir[51]. Zaten kendisinin de dediği gibi o sadece esere II. Selim için bir methiye eklemiştir. Kanuni devrinde

---

[48]Uğur, “Selimnâme”, *DİA*, 36, İstanbul 2009,440.
[49]Uğur, “Selimnâmeler”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1978, XXII, 368.
[50]Afyoncu, a.g.m, 123.
[51]Afyoncu, a.g.m, 121.

tamamlanan eser Sultan II. Selim devrinde bitmiş ve bu padişaha takdim edilmiştir[52]. Eser bir girişle başlar ve İdris burada, yazılan bütün Osmanlı tarihleri hatalı olduğundan, bu hanedanın doğru bir tarihini yazmak mecburiyetinde kaldığını açıklamıştır. Gayesinin ise, Yavuz Sultan Selim devrinin olaylarını ele alarak gelecek nesillere hanedanın örnek bir modelini sunmak ve bununla da kendi ismini daima yâd ettirmek olduğunu belirtmiştir. İdris yazdığı olayların pek çoğuna şahit olmuştur. Fakat olaylar hakkında bilgi vermekten ziyade sanatsal açıdan bir metin ortaya koymaya çalıştığı ve bu sahada kelime oyunları yaparak maharetini göstermeye çalıştığı tespit edilmiştir. Özet olarak tarih açısından, istenileni pek veremediği belirtilmiştir. Eserde atlanan bazı isimlerin ve tarihlerin yeri boş bırakılmış, ancak bunların İdris veya oğlu tarafından yapılıp yapılmadığı henüz bilinmemektedir. Bununla beraber eser bu devir için ana kaynaklardan biridir ve daha sonraki yazarlar tarafından sık sık kullanılmıştır[53].

Yavuz Sultan Selim adına yazılan Selimnâmelerden biri de Şîrî mahlaslı Ali tarafından yazılan *Tarih-i Feth-i Mısır* isimli eserdir. Eserde Yavuz'un kardeşleri ve babasıyla yaptığı taht mücadelesinden başlanıp Kanuni'nin cülûsuna kadar ki yaşanan olaylar anlatılmaktadır[54].

Yazılan bir diğer Farsça Selimnâme de Arif Kazvinî'nin yazdığı *Selimnâme*'dir. Eserde Yavuz'un babası ve kardeşleri ile mücadelesi ve tahta geçişi mesnevî tarzında manzum olarak anlatılmaktadır[55].

Adâ-i Şirazî'nin asıl adı Molla Mehmet'tir. Yavuz veya Kanuni zamanında Anadolu'ya geldiği tahmin edilir. Farsça olarak 7517 beyitten oluşan bir Selimnâme yazmıştır[56]. Eser Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesinden önce meydana gelen olaylarla başlayıp, Yavuz'un cülûsu, İran ve Mısır seferleri anlatıldıktan sonra 1520'de ölümü ile sona ermektedir[57].

3.1.2.Süleymannâmeler

Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği 1520 yılından itibaren uzun süren saltanatı boyunca seferlerini ve dönemin diğer olaylarını anlatan eserler *Süleymannâme* diye anılmıştır. Süleymannâme yazma geleneği, Selimnâme

---

[52]Uğur, "Selimnâmeler", 370.
[53]Uğur, "Selimnâmeler", 370.
[54]Afyoncu, a.g.m, 123.
[55]Afyoncu, a.g.m, 124.
[56]Babinger, a.g.e, 109.
[57]Afyoncu, a.g.m, 122.

geleneğinin bir devamı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Kanuni'nin tahta çıkışıyla ilgili ilk bilgiler kendisine takdim edilen bazı Selimnâmelerde yer almıştır. Kazanılan zaferler ve yapılan fetihlerle birlikte yazılmaya başlanan Süleymannâmelerin bir kısmı, müellifleri tarafından zaman içerisinde yeni seferleri ve olayları da içine alacak biçimde tekrar ele alınıp güncelleştirildiği gibi birbirini takip eden seferlerin farklı isim ve cüzler halinde kaydedildiği ve nihayetinde bir Süleymannâmeyi oluşturan eserler de mevcuttur. Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun saltanatına bağlı olarak onun döneminde yaşayan bazı tarihçiler bu devri tamamlayamamıştır[58].

Kanunî devrinde resmî bir mahiyet kazanan şehnâmecilik için daimi müellifler atanmıştır. Bu devrin ilk şehnâmecisi olan Arifî Fethullah Çelebi, Şehdî tarafından yarım bırakılan bir şehnâmeyi yeniden kaleme almıştır. Farsça olarak yazılan Şehnâme-i Âl-i Osmân isimli bu eser, toplam 60 bin beyitten ve beş ciltten oluşmaktadır[59].

Gubârî Kireççizâde Mahmud Çelebi b. Ahmed Çelebi'nin Farsça olarak yazdığı *Süleymannâme*, Kanuni devri tarih yazıcılığının önemli eserlerindendir. Eser, (959/1552) yılında yazılmıştır. Kanuni'nin saltanatının ileriki yıllarında kaleme alınmış ve o zamana kadar yazılan kaynakların incelenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Yer yer uzun manzumelerin bulunduğu eserin metin kısmı mensurdur. Kitabın özelliklerinden biri de mevcut nüshalarının içerdiği olayların Şehnameci Arifi Fethullah Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman isimli eseriyle benzerlik göstermesidir. Bu durumda, Gubâri'nin eseri, Şahname-i Al-i Osman'ın temel kaynağı sayılabilir. Tam bir nüshası mevcut olmayan eserin en az iki farklı tertibinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüze parçalar halinde ulaşmış dört eksik nüshası bilinmektedir[60].

Ünlü şehnamecilerden Ârifî Fethullah Çelebi'nin Farsça beş ciltlik *Şehnâme-i Al-i Osman*'ının beşinci cildini oluşturan kısım *Süleymannâme* adını taşır. Manzum olan eserin beşinci cildinde Kanuni'nin cülusundan itibaren 1555yılına kadar ki Kanuni dönemi olayları anlatılmaktadır. Toplam 60.000 beyit olan Şehnâme'nin en

---

[58]Abdurrahman Sağırlı, "Süleymannâme", *DİA*, 38, İstanbul 2010, 124-125.
[59]Afyoncu, a.g.m, 111.
[60]Sağırlı, a.g.m, 125-126.

büyük bölümünü yaklaşık olarak 36.000 beyitten oluşan bu beşinci cildi oluşturmaktadır. Eser altmış dokuz adet minyatürle süslenmiştir[61].

Kanuni dönemi şairlerinden Abdurrahman Gubârî'nin, Kanuni'nin isteği üzerine yazdığı *Süleymannâme* isimli eseri de şehnâme türünde yazılan eserlerden biridir. Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferleriyle, Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının ilk yıllarına ait hadiseleri Farsça ve manzum olarak ele almıştır. Bunun yanında, eserde padişahı metheden birçok şiir bulunmaktadır. Firdevsî'nin *Şehnâme*'sine benzeyen eser, ona nazire olarak yazılmıştır[62].

[61]Sağırlı, a.g.m, 125.
[62]Afyoncu, a.g.m, 113.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FATİH DÖNEMİ OSMANLI TARİHÇİLİĞİ VE FARSÇA TARİH YAZICILIĞI

Fatih Sultan Mehmed dönemi, Osmanlı Devleti'nin sadece siyasi anlamda değil, ilmi çalışmalar açısından da çağ atladığı bir dönem olmuştur. Kendisi bizzat ilme ve ilim ehline ehemmiyet vermiş, bu amaçla daima bilginleri himayesine almış ve çalışmalarına destek olmuştur. Bu durum, dünyanın birçok yerinden bilginleri İstanbul'a çekmiştir.

1.FATİH DÖNEMİ OSMANLI TARİH YAZICILIĞI

Osmanlı tarihçiliğinin asıl gelişme gösterdiği ve ciddi anlamda başarılı eserler vermeye başladığı dönem, Fatih Sultan Mehmed'in saltanat dönemidir (1451-1481). Fatih Sultan Mehmet döneminde, Osmanlı Devleti siyasi alanda yükseliş gösterdiği gibi ilmi alanda ve aynı zamanda tarih yazıcılığı alanında da yükselme dönemine girmiştir. Bu dönemde eski eserler tercüme edildiği gibi, özellikle Fatih adına yazılmış olan birçok eser de mevcuttur. II. Murad döneminde yazılan *Takvimler* ve *Tevarih-i Al-i Osman* geleneğini devam etmekle birlikte Hıristiyan devletlere karşı yapılan gazaları anlatan Gazavatnâmeler de bu dönemde yazılmaya başlanmıştır[63].

Fatih döneminde eser yazan tarihçilerin başında Şükrullah, Enverî ve Karamanî Mehmet Paşa gelir. Ayrıca Osmanlı tarihçiliğinin iki önemli tarihçisi olan ve eserlerini II. Bayezid döneminde yazmış olan Âşıkpaşazâde ve Oruç b. Adil de Fatih döneminde yaşamışlardır[64].

2.FATİH DÖNEMİ FARSÇA TARİH YAZICILIĞI

1453 yılında, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesi, Osmanlı İmparatorluğu için altın çağın başlangıcı oldu. Başkentin Edirne'den İstanbul'a taşınmasıyla beraber, bu muazzam şehir dünyanın en büyük kültür merkezlerinden biri haline geldi. Zaten kendisi de ilme çok yakın olan Fatih Sultan Mehmet, bilhassa Farsça şiirler yazmış ve Fars diline ilgi duymuştur. İran kültürüyle yakından ilgili olan Fatih, çok iyi derecede Farsça bilmekteydi.

[63]Fehameddin Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", *Türkler*, 21, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, 762.
[64]Abdulkadir Özcan, "Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", *Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(14), 2003,50.

Fatih döneminde edebi anlamda şiir çok önemli bir ilerleme sağladı. Ancak bu ilerleme ve gelişme sadece şiir alanında değil, fennî ilimler ve diğer ilimlerde olduğu gibi tarih yazıcılığında da görüldü. Bu dönemde muhtelif alanlarda birçok Farsça eser yazıldı veya tercüme edildi[65].

Fatih Sultan Mehmed, tıpkı Gazneli Sultan Mahmut gibi Fars dili ve edebiyatına karşı çok fazla alakalıydı. Etrafında birçok İranlı şair ve bilgin toplamıştı[66]. Kendisi, ilmi faaliyetlerle bizzat ilgilenmiş, ülke dışından seçkin âlimleri İstanbul'da toplamıştı. Bu doğrultuda ilmi ve edebi yönden ciddi ilerlemeler kaydedilen Osmanlı Devleti'nde, tarih yazıcılığında da önemli gelişmeler sağlandı. İlk kez şehnâmeler Fatih döneminde yazılmaya başlandı. Yine bu dönemde ciddi anlamda Tevârih-i Âl-i Osman'lar yazılmaya başlandı. Ayrıca vekayinâme, monografi, münşeât mecmuâları ve ansiklopedi türünün ilk örnekleri de bu dönemde yazılmaya başlandı. Münşeât mecmuaları resmî ve önemli gayrıresmî mektup ve yazışmalar ile elkap örneklerinin bir araya getirildiği eserlerdir. Bu türün Osmanlı'da ilki sayılabilecek eser Fatih döneminden kalmadır. Fatih'in bazı hükümdarlara gönderdiği mektuplarını ve şehzadeleri ile haberleşmelerini, şehzadelerin anneleriyle olan yazışmalarını, Fatih'in muhtelif seferlere dair fetihnâmelerini, Uzun Hasan'dan gelen mektupları, bazı devlet erkânının mektuplarını ve haberleşmelerini ve Fatih'in bazı fermanlarını ihtiva eden bu Farsça–Türkçe mecmua Viyana Millî Kütüphanesi'ndeki yegâne nüshasına dayanılarak İstanbul'da yayımlanmıştır[67].

Fatih dönemi tarihçileri arasında Şükrullah (791-801/1388-1488)'ın büyük önemi vardır. Tam adı Şükrullah b. İmâm Şehâbeddîn Ahmed b. İmâm Zeyneddin Zeki'dir. II. Murad ve Fatih dönemlerinde yaşamıştır. Karamanoğlu Mehmed Bey ve Mirza Cihanşâh'a gönderilmek üzere iki defa hususi elçilik vazifesiyle görevlendirildi[68]. Aslen Şirvanlı olan Şükrullah, *Behçetü't-Tevârih* adlı eserini 1456'da yazmaya başlamış ve Fatih döneminin meşhur sadrazamlarından Mahmut Paşa'ya sunmuştur. Eser 13 kısımdan meydana gelir. Farsça olarak yazılmış, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Türkçeye çevrilmiştir. Sekizinci Kısımda Osmanlı tarihinin başlangıcından Fatih'in tahta geçişine kadar olan dönemi anlattığı tespit

---

[65]Mehmet Emin Riyahi, "*Zebân-ı ve Edebi-i Farsî Der Kalemruy-i Osmanî*", Pajeng, Tahran1369, 140-142.
[66]Riyahi, a.g.e, 149.
[67]Özcan, a.g.m, 60.
[68]Babinger, a.g.e, 20.

edilmiştir. Müellif, Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fatih dönemlerini gördüğünden dolayı bu dönemler ile ilgili yazmış olduğu bilgiler son derece ehemmiyetlidir. Eser, başta Karamani Mehmed Paşa, Sarıca Kemal, Ruhi Çelebi, Mehmet Zaim olmak üzere pek çok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır[69]. Şükrullah, eserini yazarken Ahmedî'nin *İskendernâme* isimli eserinin sonuna eklediği *Daristan'*dan da faydalanmıştır. Hatta Ahmedî tarih vermediği halde, Şükrullah olayların tarihini de vermiştir. Bu da son derece önemlidir. Özellikle 1407 yılından sonra verdiği bilgiler ayrıntılıdır[70]. Eserin Osmanlılara ait olan bölümü, Nihal Atsız tarafından iki defa Türkçeye çevrilmiştir[*].

Fatih devri tarihçilerinden Kâşifî tarafından manzum olarak mesnevi tarzında yazılmış olan *Gazanâme-i Rum,* Farsça bir eserdir. Bilinen nüshası 1053 beyittir ve maalesef bu eser de eksiktir. Eser, Fatih Sultan Mehmed'e takdim edilmiştir. Aslen İranlı olan Kâşifî, Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'a gelmiştir. Varna ve II. Kosova savaşlarını anlattığı eserinde, olayları tanıklarından dinleyerek aktarmıştır[71].

Asıl ismi Seyyid Mir Ali b. Muzaffer olan Muâlî, aslen Tus'ludur. Fatih dönemi tarihçilerindendir. Farsça manzum olarak yazdığı *Hünkârnâme*, Osmanlı tarihinin yanı sıra Timurlular, Akkoyunlular ve Karakoyunlular hakkında bilgi verdiğinden dolayı önemi büyüktür. Muhtemelen 1472-1473 yıllarında kaleme alınmıştır. Eserde Fatih dönemi olayları övgülü ve destansı bir şekilde anlatılmıştır[72]. Firdevsî'nin Şehnâmesi'nden esinlenilerek yazılan eserde üslup ön plandadır. Eser, İstanbul'un fethinden kısaca bahsettikten sonra Balkanlar'daki seferleri ve ayrıntılı bir şekilde Uzun Hasan ile olan mücadeleleri ele almaktadır. Daha sonra Boğdan taraflarındaki olaylar ile İsfendiyar Beyliği'nin ele geçirilmesinden bahsedilir. Şehzâde Mustafa'nın ölümünden ve hadisede sorumlu bulunan Mahmud Paşanın öldürülmesinden bahsedilmiştir. Şehzâde Mustafa'nın ölümü sebebiyle başsağlığı dilemek üzere gelen Mısır elçisinden bahsedilerek esere son verilmiştir[73].

---

[69]Özcan, a.g.m, 50.
[70]Başar, a.g.m, 762.
[*] Behçetü't-Tevârih'in Türkçe tercümeleri için bkz. Nihal Atsız, Şükrullah, Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi, İstanbul 1939; Şükrullah, Behçetüttevârih, Türkçeye çeviren Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949, s. 39-70.
[71]Gürol Pehlivan, "Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazâvatnâmeler", *Turkish Studies*, III, 2008, 601.
[72]Robert Anhegger, "Mu'âlî'nin Hünkârnâmesi", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*,1949, I, 147-150.
[73]Afyoncu, a.g.m, 109.

Fatih döneminde Farsça eser yazan müelliflerden biri de Sarıca Kemal'dir. Aslen Bergamalı'dır ve ilk önceleri Sadrazam Mahmud Paşa'nın iç oğlanlarını eğitmiştir. Mahmud Paşa'nın ölümünden sonra Edirne yakınındaki Hasköy'de müderrislik yapmıştır. Sarıca Kemal, 894 yılında Sadrazam Mahmut Paşanın emri üzerine Fazlullah'ın Tarih-i Mu'cem Fi Âsar-ı Mülûkü'l Âcem adlı eserini Farsça'dan *Belagatnâme* adı ile Türkçeye çevirmiştir[74].

[74]Babinger, a.g.e, 37.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN YAZMA GELENEĞİ

XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun kuzeybatısında kurulan Osmanlı Beyliği, bağlı olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin aksine Arapça ve Farsça'dan bağımsız sade bir Türkçe kullanıyordu. Şüphesiz bunda henüz teşkilatlanmamış bir devlet yapısının etkisi vardı. Bununla paralel olarak bu dönemde yazılan tarihler de genel tarihler olmaktan ziyade basit üslupla yazılmış ve içerisinde övgünün çok sık görüldüğü menkıbe tarzındaki tarihlerdir. İşte bu dönemden başlayarak XVI. yüzyıla kadar en sık kullanılan tarih türlerinin başında *Tevârih-i Âl-i Osman*'lar gelir[75].

Osmanlı Devleti'nin ilk özgün tarih kaynakları, II. Murad devrinden itibaren görülmeye başlamıştır. Özellikle Yazıcıoğlu Ali'nin İbn Bîbî'den ilâvelerle yaptığı ve Tevârîh-i Âl-i Selçuk adını verdiği tercüme eser, bu alanda büyük bir etki bırakarak bir ilk olmuş ve daha sonra yazılan Tevârîh-i Âl-i Osmanlara örnek teşkil etmiştir. Bilhassa Osmanlı tarihçiliğinin büyük gelişme kaydettiği II. Bayezid zamanında ilk Osmanlı tarihleri olarak *Tevârîh-i Âl-i Osman* adı altında kuruluştan başlayan ve müellifi bilinmeyen (anonim) veya bilinen çok sayıda eser yazılmıştır. Bu isim o kadar benimsenmiştir ki *Keşfü'z-zunûn* ve *Heşt Bihişt*, *Kitâb-ı Cihannümâ*, *Tâcü't-tevârîh*, *Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr* gibi özel adları bulunan birçok eser bile bu isim altında toplanmıştır[76].

II. Murad döneminden itibaren görülmeye başlanan Anonim Tevarih-i Ali Osman'lar, ilk dönem Osmanlı tarihçiliğinin önemli kaynaklarındandır. Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişinden başlayıp değişik tarihlerde sona eren bu eserlerin önemli bir kısmı II. Bayezid dönemine kadar gelip son halini almıştır. Bir kısmı da Kanuni dönemine kadar devam etmiştir. Bu eserler Osmanlı'nın ilk dönemlerine ait en kapsamlı bilgi veren eserlerdir. Yazıldıkları dönemde geniş ilgi bulduklarından nüsha sayıları da oldukça fazladır[77].

---

[75]Ahmet Aydın, "Osmanlılar'da Tarih Yazıcılığı", *Türkle*r, 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 775.
[76]Abdulkadir Özcan, "Tevârih-i Âl-i Osmân", *DİA*, 40, Ankara 2011, 579.
[77]Afyoncu, a.g.m, 103.

Anonim Tevarih-i Ali Osman'lar, yazarı belli olmayıp ve çok sade bir dille yazılmıştır. II. Murat dönemine kadar olaylar çok kısa ele alınmış, bu dönemden sonra ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Aşıkpaşazâde ve Neşrî gibi tarihçiler bu eserlerden çok yararlanmışlardır[78].

İlk defa II. Murad döneminde ortaya çıkan bu eserlerin ortak özelliği içerik olarak farklı olmalarına rağmen, birbirlerine bağlı olmalarıdır. Yine bu eserlerin hepsi, Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelmesiyle başlar. İçerikleri ve ele aldıkları son dönem birbirinden farklıdır. Anonim Tevârih-i Âl-i Osman geleneği, XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir. İlk anonim olan ve diğer eserlere de kaynaklık eden eserin II. Murad'ın ilk dönemlerine dayanan çok eski bir eser olduğu tahmin edilmektedir. Bu eserin kaynağının ise Yahşi Fakih'in Menâkıbnâmesi olduğu bilinir.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanların bir diğer kaynağı da yine II. Murat döneminde yazılmış olan saray takvimleridir. Bunlardan ikisi II. Murat'a takdim edilmiştir. Hz. Adem'den başlayan bu takvimler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlı ve Karaman hanedanlarını anlatırlar. Ayrıca içerisinde bulunan yıl hakkında tabirlere ve kehanetlere de yer verirler. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanların kaynaklarından biri de Ahmedî'nin İskendernâmesi'dir. Ahmedî'nin eserin sonuna yazmış olduğu ve 340 beyitten oluşan Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân bölümü de bu eserlere kaynaklık etmiştir[79].

---

[78]Fehameddin Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri". *Türkler*, 21, YTY, Ankara 2001, 760.
[79]Nihat Azamat, "*Anonim Tevârih-i Âl-i Osman-F. GiesseNeşri*", Eedebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1992,26-27.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ESER HAKKINDA

Bu bölümde, tercümesi yapılmış olan Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserin müellifi, yazılış sebebi, kapsamı ve daha önce üzerinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

1.MÜELLİFİ

Eserin müellifi, Fatih dönemi tarihçilerinden Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî'dir. Kendisi eserde ismini bizzat belirtmiş ve isminden de anlaşılacağı üzere Konya'lıdır. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi olmayan müellif, Fatih ve II. Bayezid dönemlerini görmüştür. Kendisini, eserin giriş kısmında tanıtan müellif, isminin Mehmed b. Hacı Hâlil el-Konevî olduğunu ve şer' kâtibi olduğunu belirtiyor[80].

2.ESERİN NÜSHALARI

Tercümesi yapılan eserin iki nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki Paris Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır[81]. Tercümesi yapılan nüsha ise Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşit Efendi Eki 11243 numaralı arşivde bulunmaktadır. Paris'te bulunan nüsha, toplam 87 varak olmak üzere 174 sayfadır. Tercümesin yapılan nüsha ise 48 varak 96 sayfadan oluşmaktadır. Ancak her iki nüshadaki olaylar arasında fark yoktur. Kayseri nüshasında, 41. Sayfadan sonra bir yaprak düşmüştür. Mükrimin Halil Yinanç, eksik olan sayfayı kendi el yazısıyla Paris nüshasından isitnsah ederek tamamlamıştır.

3.ESERİN KAPSAMI

Müellif, eserin yazılış sebebini genel olarak iki ana nedene bağlamıştır. Birinci sebep, eserin giriş kısmında belirttiği üzere Fatih Sultan Mehmed'in isteği doğrultusunda yazdığını belirtmiştir[82]. Eserin bir diğer yazılma sebebi, müellifin daha önce Selçuklu tarihi hakkında yazılan eserleri beğenmemesi, yanlış bulması ve

---

[80]Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, 2b.
[81]Afyoncu, 109.
[82]Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî, 2a.

müverrihlerin Osmanlı tarihinin başlangıcı hakkında düştükleri yanılgıdır. Müellif, bütün bunlardan dolayı bu eseri yazma ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir[83].

Halil Konevî, Osmanlı tarihine başlamadan önce Anadolu Selçuklu hükümdarları hakkında kısa bir bilgi vermiştir. Selçuklular'ın tarihini, Konya'daki vakfiyelerden, tarihi yapılardan, vakfiyelerden ve eski takvimlerden öğrendiğini belirttikten sonra Anadolu Selçuklu hükümdarlarından bazılarının ismi ve hükümdarlık yaptıkları tarihleri vermiştir. Ardından Osman Gazi'den itibaren Osmanlı padişahlarının vasıfları ve dönemlerinde meydana gelen olaylar hakkında bilgi verilmiştir. Eserde en çok ayrıntılı bilgi verilen dönem, Fatih Sultan Mehmed'in padişahlık dönemidir. Eser, 1484 yılında II. Bayezid döneminde Kili ve Akirman üzerine yapılan sefer ile nihayete ermektedir.

Müellif, kendisinden önce yazılan tarihleri, yanlış bilgi verdiklerinden dolayı eleştirmesine rağmen kendisinin özellikle Selçuklu dönemi ve Fatih'e kadar Osmanlı dönemi ile ilgili verdiği tarihler hatalıdır. Buna misal olarak Osman Gazi dönemindeki olayları 669/1270 yılından itibaren başlatması gösterilebilir. Oysaki Osman Gazi, beyliğin yönetimini 1281'de babası Ertuğrul Gazi'nin döneminde devralmıştır. Olayların tarihi verilirken buna benzer çok sayıda hatalı tarih verilmiştir. Ancak Fatih döneminden itibaren olayların tarihi, aslına uygun olarak verilmeye başlanmıştır. Eserin tercümesinde yanlış yazılan tarihler aslına uygun olarak belirtilmeye çalışılmıştır.

Eserde tarihi olayların yanı sıra padişahların methine ciddi derecede önem verilmiş, özellikle Fatih Sultan Mehmed'in şahsiyeti hakkında uzunca bir bölüm ayrılmıştır. Bunun yanı sıra eserde çok sayıda beyit ve mısra ile beraber ayet ve hadisler bulunmaktadır.

4.ESER HAKKINDA DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Eser hakkında daha önce yapılan yegâne çalışma, Robert Anhegger'in 1951 yılında yaptığı özet çeviridir[84]. Söz konusu çeviride sadece olayların tarihi verilmiştir.

[83]Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî, 3b-4a.
[84]Robert Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halîlül-Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", *Tarih Dergisi*, İstanbul, 1951, (3-4), s. 51-66

Bunun dışında eserde yapılan methiyeler, ayet ve hadisler ile yazılan beyit ve mısralar tercüme edilmemiştir.

TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN

MEHMET BİN HACI HALİL KONEVÎ

S.2a

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. İslam'ın bayraklarını padişahlarını gemilerin zirvesine yerleştiren, bayrakları fetih ve keramet ayetleriyle süsleyen, bununla Müslümanların gaye ve maksatlarını gerçekleştiren ve mülkü tamir eden Allah'a hamdolsun. Salat ve selam insanlar için bir açıklayıcı olan ve hakkında levlake inen Allah'ın peygamberine ve onun al ve ashabına olsun.

O kimseler kan döken, iftira atan ve bozgunculuk çıkaran kâfirlerin damarlarını ve köklerini kesmişler. Yeryüzü var olduğu sürece onlara salât ve selâm getir.

Kitabın Yazılma Sebebi

Bu kitabın yazılma gayesi yanlışlıkları düzeltmek, sultanların iftiharı olan âlemde saadet ehlinin zahiresi olan, saygı ve şerefin tepesine adım atan, devlet yönetiminde bulunan havas kesimi arasında zirveye çıkan kimsedir ki, saadet bahçelerinde kendisine benzer bir yıldızın yetişmediği Sultan'ın isteği üzeredir. Liderlik mertebelerinde onun vasıflarında birine rastlanmamış, güçlü siyasetiyle reisliği gerdanlığa dizmiş, apaçık liderlik ayetlerinin bayrağını kaldırmıştır. Hususi huylarla vasıflandırılmış, padişahların vakarına ve miskinlerin tevazuuna sahiptir.

Beyit:

İnsanlar arasındaki en şerefli kimseyi görmek istersen,

Miskin kılığına bürünmüş padişaha bak.

S.2b

İşte o padişahtır ki insanlar arasında huyu beğenilir. Din ve dünyaya padişah emsali de budur. Gizli latifeleri içinde barındırır. Onun istediği şeyler geçmişten günümüze ulaşan define misali sözlerdir. Teyid ve tebid nazarıyla Allah tarafından nazar edilen kişidir. Cihanın sahibi, insanların ve cinlerin komutanı, Arap ve Acem mülkünün padişahı, büyük padişahları ve en yüce hakanları birleştirendir. Kara ve denizin sultanı, âleme saltanat bayraklarını diken, doğu ve batıda Allah'ın halifesi, kâfirlerin burnunu yere sürtendir. Memleketlerin padişahlarını istihdam eden,

Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, itaat edilmesi farz olan fetihler babası Sultan Muhammed Han. Mutlu, şehid, affedilen, güzellikler sahibi Sultan Murat oğlu. Allah devletini arttırsın. Onun ahlakını kötülükten korusun.,Allahû tealânın rızası kerem sahibi ecdâdların üzerine olsun, mücevher gibi menkıbelerini yeryüzü sahifelerine dağıtmak için. O yüce ecdâdın eserlerini dağıtmak için. Ufuktaki memleketlere enine boyuna ulaştırmak için. Mehmed b. Hâcı Halil el-Konevî, şer' kâtibi, bu fakir, hacir, talip, kusuruyla fâidelerini dizme noktasında acizlik ile

S.3a

o yüce ve değerli emr-i şerife uymak üzere Allah sevaba ve ilhamına muvaffak kılsın. Dönüş yine O'nadır.

Mukaddime

Öyle yüce bir şey ki parlak yüce yıldızlar gibi parıldıyor. Sevgililer mütevatir ve uzun hayaliyle yüce olan kubbenin havalisinde raks ederler. Ve gecenin siyah renginde siyah örtünün altında iken yıldızların parlaklığı avludaki kapımı aydınlattı. Yusuf da kuyuda iken böyle bir karanlıkta parıldayarak satın alınmıştı. Yunus, gündüzün aydınlığında insanlardan ayrılmaya karar verdi ve balığın karanlık karnına düştü. Ve böylece gecenin zulmetinde fayda sağladı. Allah'ın izniyle gönül defterine işlendi ve Sultanın teyidiyle Tevarih-i Selâtin-i Rumiyan'ın sünbülleri Âl-i Osman'nın menkıbelerini yazmaya karar verdim. Ahir zaman denizi Hz. Muhammed aleyhi's-selatü ve selamın yüce hadisiyle ve nübüvvet elmasıyla süsledim. Ve ufukların sayfalarını eserimizde çinilerle donatılmış sevgili hanesi gibi süsledim. Ben bu derin macerada fikir çukuruna daldım. Ve bu eski taşlık arazide ölümü zikrettim. Ansızın aydınlığın ufku o güzel ziyasını

S.3b

güzel bir şekilde gösterdi. Ve hikmet yıldızlarının ışığı zulmetin karanlığını dağıttı. Felek güneşinin ışığı âlemleri aydınlattı. Ve tekrar tekrar ümit kuşunun kanatları al pençeleriyle ihtiyal kapısını açtı. Böyle bir halette meleğin pek gürültülü olan *'olayı kaydetmek lazım'* nidası kulağıma ulaştı. Sonra Devletli Sultanın yüce icazet yoluyla mecaz olmayan bir tarzla bu işi yapmaya başladım ve çok acayip şeyler görüldü.

Amma eshab-ı tevarih-i sabık ve erbab-ı esmar-ı salike Tarih-i Âl-i Osman'nın zuhurunu Tevarih-i Âl-i Selçuk'a bağlıyorlardı. Ki onlar zamanın büyükleriydiler. Fakat Tevarih-i Âl-i Selçuk hakkındaki eserleri hatadan hali değildir ve sözleri ve şerhleri birbirine muhalif ve farklıdır.

S.4a

Ve o ağırbaşlılar zümresinin cümle kelimâtından bu kul tatmin olmadı. Bu vesile ile vacip geldi ki bidayet-i saltanat-ı Tevarih-i Âl-i Selçuk'tan devletlerinin nihayetine kadar olan kısımdan başladım. Ki onların devletlerinin nihayeti, Âl-i Osman'nın saldırılarının başlangıcıydı.

Bu fakir usul-ü Tevarih-i Âl-i Selçuk'u, Konya'daki camilerin, kiliselerin, mescidlerin, mabedlerin ve zaviyelerin tarihinden öğrendi. Ki bunlar zahir ve batınıyla Konya şehrinde yazılı olarak korunmuştu. Ve eski kavimlerin takvim vesikalarından ve vakfiyelerden ve merhum Kadı Siraceddin Armevî'nin[85] vakfiyelerinden ve tarihi binalardan ve Sahib[86]ve Fahruddin Atabek Arslan Toğmuş bin Sivancü'l-emir ki son Keyhüsrev'in[87] veziriydi ve sair mütenabih ve sahih tarihlerden faydalandı ki baliğ bir içtihatla sıhhate kavuştursun.

Yüce bir tarzda kısaca bahsedeyim ki ta yalan ile doğru ayrılsın. Burada maksat şerh-i tevarih-i Selatin-i Selçukîn değil ancak tashih-i usuli tevarih-i Âl-i Osman'dır. Onların devletlerinin başlangıcını ortaya çıkarmak ihtilaf bulmuştur. Bu kısımlar yüce bir dikkatle tahkik edildi ve son buldu. Dinleyen herkes kabul etti. Ve her vakit erbab-ı ihtiyar ve ashab-ı ahbâr ve basiret sahibini ihtilaf ve ittifaklerinde zamanın eserlerini

S.4b

ve büyük sultanların tarihlerini nazara alır. Bu nazarla sözler ve yalanlar ve kötü davranışlar ihtiyar bulmayacak ta sevap yüzünü örtecek inşallah.

---

[85] Anadolu Selçuklu döneminde Konya kadılığı yaptı. Yazdığı vakfiyelerle de meşhurdur.
[86]Sahib Ata Fahrüddin Ali, İzzettin Keykâvus dönemi Selçuklu veziri.
[87]III. Gıyaseddin Keyhüsrev. Fahrettin Arslandoğmuş emir-i ahurluk yapmış vezirlik yapmamıştır.

Zikr-i Tevârih-i Selçukîye

Eğer zikri Tevarih-i Selatin-i Selçukiye'nin tayin ve tebyinine teker teker başlarsak söz uzar ve maksadın dışına çıkar. Ama zemin-i Yunan'da Sultan Rükneddin Keyhüsrev[88] b. Kılıç Arslan[89] b. Sultan Mesud Keykavus[90] b. Kılıç Arslan[91] ki onların yüce ceddiydi. İki değerli evladı vardı. Biri İzeddin Galip Keykavus[92] ve diğeri Sultan Alâeddin Keykubad'tı. Keyhüsrev'in vefatından sonra ki onun kıssasının taalluku maksadında değildir, Sultan İzzettin Galip Keykavus 600 (1203)[93] senesinde Al-i Selçuk tahtına cülus etti. Ve onun vefatından sonra biraderi Sultan Alâeddin Keykubat ki dünya mülkünün lideridir. Padişahlık tahtına 616 (1219/1220)'da geçti ve 634 (1236/1237) senesinde vefat etti. 18 sene padişahlık yaptı. Sonra değerli oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev[94] 635 (1237) senesinde

S.5a

cülûs etti. 642 (1244) senesinde vefatt etti. Keyhüsrev'in mezkur iki oğlu vardı. Kılıç Arslan ve Sultan İzeddin Keykavus. Mezbur tarihte (1244) İzeddin Keykavus padişah oldu ve 653 (1255) senesinin sonunda öldü. Sonra kardeşi Kılıç Arslan bu tarihte tahta oturdu ve 662 (1263) senesine kadar saltanatta kaldı[95]. O da rahmete kavuşunca yerine oğlu Keyhüsrev cülus etti. 674 (1275) senesine kadar padişahlık yaptı[96]. Onun saltanatı zamanında velayet-i fahru'l aşıkin ve kudretu'l maşıkin burhanu'l salıkin ve ve muhtaru'l vasılin ve'l hakikin Hazret-i Mevlana Celaleddin ve Hazreti iftiharü'l arifin ve'l kamilin sadıru'l melleve'd-dünya ve'd-din Şeyh Sadreddin ve sair evliya Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun, zuhur etmişti. Ve merhum Kadı Siracüddin Armevi Allah'ın rahmeti üzerine olsun kadı asker ve pervane ve Sahib Ata ve Atabeg vezirleriydiler. Cümle ekser değerli hayratlar ve binalar ve yüce şerefli saraylar onun zamanında meydana gelmişti. Ondan sonra Âl-i Selçuk inkıraza ve inkıdâ'ya uğradı. Onların neslinden

---

[88]I. Gıyaseddin Keyhüsrev
[89]II. Kılıç Arslan
[90]I. Rükneddin Mesud
[91]I. Kılıç Arslan
[92]I. İzeddin Keykavus
[93]I. İzeddin Keykavus 1211'de hükümdar oldu.
[94]II. Gıyaseddin Keyhüsrev.
[95]Tarihlerde yanlışlık yapılmış. II. Gıyaseddin Keyhüsrev 1246'da vefat etti ve aynı sene II. İzeddin Keykavus tahta oturdu. 160 yılında Kırım'a kaçtı ve 1279 yılında öldü. IV. Kılıçarslan ise 1265 yılına kadar hüküm sürdü.
[96]III. Gıyaseddin Keyhüsrev. 1265'ten 1282'ye kadar hüküm sürdü.

S.5b

bir kimse açık ve zahir olarak saltanat emanetine istekli olmadı. Ama Âl-i Osman saltanatının menşei Keyhüsrev'in iyiliklerinden ve adı geçen ariflerden gelir. Allah kimi dilerse onun vasıtasıyla din ve devleti güzelleştirir ve adaleti temin eder her ne kadar çabaları kâmil olursa takdir eder ve çabalarına karşılık yardım eder ve İslâm eyaletlerine muhtar eder ve küffarın evlerini toz toprak eder.

Böylece ilham-ı ilahi ile Padişahlık ihsanını Sultan Rükneddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan b. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alâeddin Keykubâd b. Sultan Rükneddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan b. Sultan Mesud Keykâvus b. Kılıç Arslan Allah, onları cennet bahçeleri ileşereflendirsin, sancak-ı şerifi ve tuğ ve nakkare[97] ve buk'u[98] Oğuz neslinden hazret-i sultanü'l mücahidin

S.6a

Osman b. Affan'ın adaşı Emir Osman b. Ertuğrul b. Süleyman Şah b. Kaya Alp b. Kızıl Boğa b. Gök Alp b. Oğuz Han b. Kayı Han b. Panşa b. Nuh 'akiÂl-i Osman hepsi mücahidlerdendi, göndererek şereflendirdi[99]. Eski adetler uygun olarak tazim ve saygıda bulundu. Binlerce tevazu ve dualarla telakki ve istikbal gösterdi. Bazı hakikati söyleyen râvilerden ve eski eserlerden rivayet edilir ki emirlik nişanları Keyhüsrev-i Ahir tarafından Ertuğrul'a ulaşmıştı. Fakat bu devlet ismini ve şöhretini Emir Osman'la bulmuştur. Bu yüzden de Emir Osman'ın ismiyle başlanması vacip gelir. Kuşkusuz ki Emir Osman davulun ezgisiyle müjdelendi. Ve tâ atalarının başlangıcından beri devam eden müjde ile müjdelendi. O asil soyuna lazım gelen edep ve adaba riayet etti. Ve otoriterdi. Ve hep bu adet üzere durdu ve

S.6b

o zamandan beri bu gelenek memleket içinde devam etti. Ve ne zaman ki saltanatı aldı ve kös ile müjdelendi, sonra izzet ile ayakta durdu ve ondan sonra bu Osmanlıların âdeti oldu. Feleğin etrafında dizilmiş ve ona tabi olan gizli güzellikleri görmeye muvaffak oldu. Azamet ve çalışkanlık ihramını giyerek âlem şahlarının en

---

[97] Davul.

[98] Bir tür savaş borazanı.

[99] Söz konusu Alametleri Osman Gazi'ye gönderen II: GıyaseddinMesud'dur. Müellifin burada kastettiği muhtemelen III. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir.

değerlisi oldu. Aklın derinliği ve rüviyyeti, ***'Elbette ki akıl, genişlikte ve derinlikte deniz gibidir'*** sözüne karşılık gelir.

Beyit:

Güneş parlıyor, onu kaçırmayın

Bazen izzetli murad ve saadet güneşi doğudan parlar ve mehtabın ışığının celali fezadan ikbal mazisini aydınlatır. Tembellik ayağı ve erteleme ve gevşeklik ve ihmalin eteklerinde durmak padişahlığın amellerine layık değil ve şehinşahlığın amellerinden değildir. Ki ***'Siz düşünmüyorsunuz, bende ısrar etmem'*** kelamı meşhurdur. Ve bu manadaki ***Gelin bu konu ile ilgili konuşalım ve danışmaktan yardım alalım*** hadisi buna tevafuk eder. İşini zamanın büyükleriyle

S.7a

müşavere etti ve bilahare semeresini aldı. Ve aklını kullanarak böylece emniyetini sağladı. Padişahlığın esbabı süreklilik ve şehinşahlığın erbâbı düzenliliktir.

Mısra:

Gaza ve cihadın gereğini yaptı.

Bu tedbir ile ve takrir ile tefekkür buyurmuş şah-ı âlemgir. Halkı toplayıp bir ordu kurmayı irade etti. Haşmetin emir Osman'a ulaşıp devlet sahibi olmasını anlatan hikâyelerden biri odur ki erbâb-ı velâyet Kumral Baba bir gün gazaya niyet etti ve gidiyordu Derbend-i Ermeni denilen yerde pak gönülle ervah-ı şerifeden ve gayb ricalinden birini telafi-i zaman etmekle müyesser oldu. Kumral Baba'ya işaret etti ve dedi burada Osman denilen birisi vardır. İlahi âlemde saadet tacı ona müteveccih olmuş ve devletin dizgini izzeti hatmet ile ona verilmiş. Onunla birlikte gaza ile meşgul olunuz. Ki o,

S.7b

âlemin tepesinin sahibi olacak. Ve onun evladı edvar-ı âlemin yıkılmasına kadar ve ben-i ademin ömrü bitene kadar hepsi ercümend ve devletmend olacak. Amma onu bulmak şöyle olacak: Yarın Bozöyük bölgesinde hazır olun. Gökten bir saadet kuşu

gelecek. Sen onu takip et ve dikkat et o kuş kimin başına konsa şehriyarlık ve bahtiyarlık onun olacak. Kumral Baba bu olayı anladıktan sonra döndü. Sabah olunca Kumral Baba göğe baktı. Fecir kırılınca buluşma yerine ulaştı. Aynı şekilde gözledi ve bekledi. Ansızın çeşitli renklere sahip renkli bir kuş geldi ve Kumral Baba'nın önünden kaçtı. Ve Kumral Baba arkasından koştu. Emir Osman da çölde meşguldü. Kuş geldi ve başına kondu ve karşısına geçti. Kumral Baba kim olduğunu bildi ve yanına gelerek bu olayı mütalaa ettiler. Ve aynı gün gaza ve cihad talebiyle

S.8a

Ve padişahlık iradesi zahir oldu ve cihangirlik davası yaptı. Sonra malum oldu kiDevlet-i Osmaniye ebedidir ve ehl-i kulûbün himmeti altındadır. Bu vesileyle Emir Osman Gazi saltanat tahsilinden sonra Derbend-i Ermeni civarındaki birçok yerleri Kumral Baba'ya vakfetti ki Kumral Baba zaviyesi meşhurdur. Ve hala da padişahımızın devrinde vakfiyesi mukarrerdir.

O şâhulllah-ı teâla arzusuna göre Bilecik civarını emin hizmetçileriyle ve akrabalarıyla doldurdu. Ve o nahiyeleri ikametgâh yaptı. Ve bir kısmını kâfir vilâyetlerini almak için gönderdi. Çünkü zafer yiğitlerin sancakları askerlerin liderliğinde yükselir. Kâfirler, ***'Onların kalpleri korkularda kaldı'***[100] ayetinin sırrıyla yiğitleri görünce geri çekilip firar etmeyi irade ettiler.

S.8b

Ve ehl-i İslâm gaza ve cihad ganimetleriyle ve atlar ve hayvanlar ve giysiler ve eşyalar ve paralar ve çeşitli ganimetler ve saadet ve mutlulukla döndü. Tarih-i hicreti nebeviye muvafık olarak 669 (1270/1271)'da[101] Yeni Şehir ve İnegöl ve Köprü Hisarı kasabaları ile birlikte Bilecik de kolaylıkla fethedildi[102]. Sonra beş sene boyunca ehl-i İslâm askerleri İznik'in meralarını ve sulak yerlerini vatan edindiler.

Bu halette vakit geçerken ***' Rabbine hoşnut edici ve hoşnut edilmiş olarak dön'***[103] ayetinin sırrıyla ölüm zamanın ve zeminin büyük sultanı Keyhüsrev'e ulaştı

---

[100]Haşir Suresi: 59/2

[101]Müellif burada tarihi yanlış vermiş. Aynı şekilde Anhegger de miladiye çevirirken hata yapmış. Bkz. Anhegger 15 b. s. 54

[102]Bilecik ve İnegöl 1298 yılında, Yenişehir 1300 yılında ve Köprü Hisarı 1302 yılında alındı.

[103]Fecir Suresi: 89/28

ve ebedilik yurduna davet edildi. Ekser askerleri ve namdar rehberleri Emir Osman Gazi'nin himmetine girdiler. Askerlerden bazılarını Bursa'yı muhasara etmek için gönderdi. Ki Bursa evvelde lâin ve yoldan çıkmış dinsizlerin muazzam şehirlerindendi. Zira eskiden beri hiç kimse orayı fethedememişti ve

S.9a

kimsenin tabiiyetine girdiği görülmemiş ve kimsenin tasarrufuna girmemişti. Hisarın üstünde sağlam kale burçları vardı. Ve Hasan-ı Hüseyni ki bu metanette onlara gülümsüyordu. Ya cennette ki gıpta edilen lütuflarla dolu ebedilik yurdundadır ki bunda şüphe yoktur, zariflerin itikadı böyledir ve cennet ki köşeleri güzeldir ve güzel gılmanları vardır. Firdevs ki yanları süslü çeşitli reyhan kokularıyla yada her kademesinde ırmaklar ve havuzlar ve her bakışta tebliğ buyurmuş o ercümendi tasvir etmiş ki bu mihnet evinde gayrı şairdir.

Beyit :

Her gittiğin yerde lale ve gül koklarsın

Her baktığın yerde sümbül goncası görürsün

Bir gün henüz hisardayken mutlulukla gülmüş, talimhanede *"**ve gerçekten insan ancak çalıştığını elde eder**"*[104]sırrıncaEmir Osman ömrünü talim etmişti. '***Ölümsüz olan yoktur ve bundan kurtulan yok.'*** Zamanın kaidesi ve özelliği bıçak gibidir. Bereketli yiğit vücudu secde ile dünya hanesinin ziyafetinin üzüntüsünden gayrı kâfi kaldırdılar.

Beyit:

Dünya bir örtü gibidir,

Biraz çözülür ve daha sonra özgürce yok olur.

S.9b

O ölüm ki huzuru azaltır ve kaçırır. Ve o namdârın ödünç olan hayatı da geri alındı. Ferman-ı sübhani onu Firdevs-i âlaya davet etmiş, selamet yurdu, istirahat ve

---

[104]Necm Suresi: 53/39

dinlenme yeri edinmiştir. Ama hazretin askerleri çok üzüldüler. Bu musibet ile canlarını kaybettiler.

Beyit :

Her kim dünyaya geldi ehl-i fenadan olacak.

Baki ve diri yalnız Allah'tır

Öylece Hazret-i Emir Osman aleyhi rahmete 710 (1310) senesi pazartesi günü vefat etti[105]. Ve "***Gidilecek yere inanıyorsa, direnç göstermez"*** sözüne muvafık olarak rahmeti Huda'ya kavuştu.

Mezkûr tarihe muvafık olarak yegâne halefi ihsan sahibi Emir Orhan babasının yerine oturdu ve güzel cemaliyle saadet muradı tamamen tecelli etti. Ve mülkün anahtarı ve millet ve hareket-i dinin tasarrufu ve devlet feyiz ırmağında sahibi hasiyetini teslim ettiler. Riayeti devlet, ayeti Hanefi onun padişahlığının vasıtasıyla en yükseğe ulaştı ve umur cumhur-u küffar-ı mendebur bozgun ve ihtilâle düştüler ve dağılıp parçalandılar.

S.10a

Beyit :

Kim ki devlet olduysa işi,

Toprak gibi alçak gönüllü olması gerek.

Bursa ve İznik'i büyük çaba ve gayretlerle almıştı. Erbâb-ı rivayet ve haber ehli rivayet eder ki: Onun padişahlığının ünü âlem-i mülk ve melekut sair ve ezkar-ı cihandarlığı kudsiyyet âleminin sakinlerinde mütedavil dairey-i ehli İslâm'ın muradına erenlerle birlikte şevketi galip gelmiş ve ehl-i küfrün fikri sonuç vermemiş. Ancak kusur ve eksikliklerinde kısa vakitlerde Ulubâd ve Bursa'yı fethetti. Sonra ani bir mücahede ile İznik'i de tasarrufu altına aldı.

[105] Osman Gazi'nin ölüm yılı 1326'dır.

Beyit :

Her kim ki hayır işlese karşılıksız kalmaz

Allah ve kulu arasında gizlilik olmaz

Sonra irade etti ki fakirlerin ihtiyaçlarını gidersin diye darü'l-fukaralar inşa etti. Ve fakirler orada sürekli bolluk ve huzur içinde zaman geçiriyorlardı. O cömert bir yiğitti. Heybetinin güzelliğinden ve korkusundan atı heybetle başını eğerdi. Ormanlardaki bir arslan gibi cesurdu.

Beyit:

Bir gün Erdeşir şevketini kırıp

Kulluk küpesini kulağına astı

S.10b

Bir gün savaşta bir arslana saldırdı ve itaat kemerini boynuna attı ve bu esnada büyük padişahın gaza narası Engerus'a[106] ulaştı. Keskin bir sesle gürzünü bıraktı ve bütün Lâz[107] taraflarını istila etti. Onlar perişanlık içinde korku ve üzüntüyle yaygara kopardılar. Kelimeler onların nefretini anlatır.

Mısra:

Kaçınılmaz olaylardan kaçmayın

Bir gün bir hokkabaza teveccüh gösterdi ki bu mübarek biri değil. O zaman istedi ki gereği yapılsın.

Mısra:

Kadere hiç bir etkisi yoktur

Ve eflatun kudreti zamanın sayfalarında kalem bukalemun suretinde ibda eder. Padişahlık yıldızı ordu ile halvetinde gaza kararı aldı. Fikri oydu ki denizden

---

[106]Osmanlı Devleti'nde Macarlar için kullanılan isimdir.
[107]Sırplar. Bkz. R. Anhegger s.54

geçsin ve facir kâfirleri imana davet etsin. Eğer davet-i İslâm'a layık olup kabul ederlerse onlarla cihadı bıraksın.

Beyit :

Kavimler savaş ederek yükselir,

Ve savaş kanunlarıyla uzun yaşarlar.

O heyecanda

S.11a

denizlerin kıymetli padişahı en büyük oğlu Süleyman Paşa, padişahlık dergahına yüzünü sürdü. Padişah hatırındakini talihli şehzâdeye açıkladı. Emir Süleyman taht ayağını öptü ve onu senay-ı medh etti. Ve dua cevherini omuzuna aldı ve dedi:

Beyit :

Diller seni övsün

Kader senin emrinde olsun

Eğer mevahib-i seniyey-i padişahiden bu gazayı layık olmayan bu kula ihsan edersen fermân buyur. Hazret-i Muhammed'in aleyhisselatü ve's-selâm, fazileti kuvvetiyle ve şehinşâhinin himmetiyle bu mühim ve değerli görevi isterim. Şah Orhan Gazi, Süleyman Paşa'nın metanet ve şecaatine itimat etti. Aslında onun mutluluğunun alametleri ve açık alnında peyda ve bahtiyarlığı yüzünde beliriyordu. Padişah ona izin verdi ve Süleyman Paşa ordugâha döndü. Bu sırrı itimad ettiği namdar arkadaşlarına da tekrar etti ve oradaki herkes çok mutlu oldular. Aralarında ahd ve müekked karar

S.11b

ve sağlam söz ettiler. Güzel niyet üzere büyük bir heyecanla denizden karşıya geçtiler. Zamanın râvileri eserlerinde rivayet ederler ki deniz kenarında Kemer isimli bir orman vardı. Orada kafirlerin bir öküzünü öldürüp derisini çektiler ve ormandan birkaç tane ağaç kesip deriyle birbirine bağladılar ve kırk kişiyi içine koydular.

Mısra:

Her ikisini de yiyebilirsiniz.

İnanç ve sebat şarkıları söylemeye başladılar ve emin bir şekilde karşıya geçtiler ve geriye kalan askerleri bu tarafta bıraktılar. Başlangıçta namdâr yerlerin fethini inayet ettiler ki Ödkünlek Kalesini fethettiler ve kale ahalisine kılıçla birçok kayıp verdirdiler. İstila haberleri Lâz'lara ulaştı ve muharebe kasdıyla toplanıp gafil düştüler yabancılarla içtima edip ordu toplayıp Mığal Karye (Malkara)'ye indiler.

Topluca kendinizi savununuz sözü, hakikati söyleyenlerin tariki ve şiarıdır. Hazret-i Süleyman Paşa bu olayla birlikte Hadis-i Nebeviye aleyhisselatü ve's-selâmın "***Harp hiledir."*** hadisi tevafuk etti. İki parçaderiyi

S.12a

davul yaptı ve atının eğerine yerleştirdi. Hayırlı insanlar haberlerinde derler ki;

Beyit :

Bir gece bile sırasından çıkmaz,

Güneş gelir ve gece saklanır.

Kendine örtü edinmiş kırk neferden yirmisini Ödkünlek Kalesinde bıraktı ve diğer yirmisini beşer beşer ayırıp dört bir taraftan kâfirler üzerine gönderdi. Kendisi de bu beşlerden biriyle gece karanlığında narây-ı Ahmedi ve gülbank-ı Muhammedi ile davul vurdu. Süratle diğer beşleri de dolaştı. Bu minvalde davul sesi ve salâvatlarla kâfire zarar verdi. Küffar-ı melayin bu olayı müşahede ettiler ve dört taraftan gülbank-ı salâvat-ı beni nebiyi duydular. Kâfirler mukabelede fayda görmeyip kaçtılar.

S.12b

Gaziler Allah'ın şerefli kelâmı olan; 'Allah yolunda öldürün' kelâmına inanarak öldürdüler. Hesapsız ve sayısız ganimetler ve hazineler alındı. Altını Mevlevi külahıyla paylaştılar. Ve fazlasıyla külahları süslediler ki bu adet o

zamandan kalmıştır. Kâfirler hezimete uğradı ve İslâm kuvvetlendi. O zamanda Mığal Karye ve İpsala ve Vize fethedildi.

Tekfurdağı ve Seydi Kavağı ve Bolayır'a kadar olan havzalar alındı. Her yerde kâfirlerin kiliseleri vardı ve namaz ikameti için camiye çevrildiler. Ve kâfirlerin vilâyetleri haraca bağlandı. Bu şekilde kâfirlerle altı yıl muhkem ve metin harp edildi. Süleyman Paşa bir gün ava çıktı. Bilmiyordu ki "***Olumsuzluklar ona geldi."***Veecel arkasında av kasdıyla canını alacak. Ve hayatına

S.13a

kast edecek ve sonlandıracak. O kelâmı nas mülkü alem ki ***"Her nefis ölümü tadacaktır."***[108]

Acı ve zehirli günahları bırakmıştı ve ölüm seli imanının sağlamlığı ehli tahkikin sözleriyle tahkik etmiş ki; "***Ölümün sıcaklığından kaçmanın hiç bir faydası yok."*** Atının ayağı kaydı ve canını bıraktı. "***Öyleyse Allah'ın takdiri kısa sürede gelir."*** sözüne muvafık olarak kaderine teslim oldu. Çeşitli giysiler ve nefisler hizmetçiler yanındaydı.Atını hızlı sürmesi Sultanın taht paresini ölümüne sebep oldu.

Beyit :

Değersiz olan dünyanın hali budur

Kader buna baplıdır,

Binlerce nazı çekilmiş birinin,

İzzet göğsünden emmiş birinin,

Sonu acımasız toprak olu ,

Ey saygıdeğer padişahım,

Bu haber acı vericidir.

Bu acı vakıa, Sultan Orhan Gazi'ye ulaştı ve kederlendi ve sıkıntıya düştü. Ve cennet hayatını kan rengine dönüştürdü. Ama hasenatın ölçüsü miskallerle hesap

---

[108]Ankebut Suresi: 29/57

edilir ve musibetler çoktur. Bu açıktır. Her kim ki Hak celle ve âlanın verdiği kazaya rıza gösterse

S.13b

sabır ve sebat etse beklenen günde faydalarını, "***Sabır iyiliktir.***" sırrınca tasavvur eder. Ve sevabını hasenat sayfalarında görür.

Beyit :

Padişah beden, evladıda ruhtur,

Ruh olmadan bedende güç olmaz.

Malum erbabı gönüllere nehiyedirki ruhsuz cisimde hayat bulmak imkânsızdır. Şah Orhan Gazi de ölümün kokusunu hissederek, Emir Süleyman'ın ölümünü müteakip 751 (1351) senesinde vefat etti[109]. "***Onların ömrünün sonu geldiğinde, ne bir an ertelenebilir ne de öne alabilirle***"[110] Tâcını ve tahtını Sultanü'l-Şüheda Murad Hüdavendigâr'a bıraktı.

Beyit:

Şüphesiz dünya hayaldir,

Ve onlar bir birinden ayırt edilmez.

Murat Hüdavendigâr, babasından şeref ve izzetle geniş bir mülk almıştı. Kendisi de bunun üstüne ekledi.

S.14a

Ve din ve devletin kuvvetini iki kat arttırdı.

Beyit :

Cihan Belh eyaleti gibi ışıklar ve meylerle yenilendi,

Eşsiz ve cömert padişahın devletinin sayesinde.

---

[109]Orhan Gazi 1362 yılında vefat etmiştir.
[110]Araf Suresi : 7/34

Onun döneminde küfrün etrafındaki zulüm söndü ve istikbal ağacı ve insanların imanının kemali onun ravza-i ihsanında yeşillendi. Gönüllerin sultanı, padişâh-ı adil ve dini kâmil idi. Herşeyin en iyisini su ve gül ve feyiz enamını saadetle kendinde toplamıştı. Her yerde feyz ve şamil devletin sorumluluklarını almada yer ve gök gibiydi. Hiç tâc arzusunu taşımadı ve hiç hizmet dışında emeli olmadı.

Onun ilginç olan velayet hikâyelerden birisi şudur ki: iftitâh tekbirini daima üç kere yapıyordu. Bir gün veziri Hayreddin Paşa ki vezirlerin lideri büyüklerin örneği idi. Onun zamanının seçkinleri letafetine, cesaretine ve metanetine hayrandılar. Sebebini sordu ki bu ne manâdır. Buyurdu, siz iftitâh tekbirini bir kere yapınca

S.14b

Kabe-yi muazzamâyı görüyorsunuz ben ise üç defa yapınca görüyorum diyerek bu üslûp ile cevap verdi. Onun bu kıssası mütedavil alemlerde meşhurdur ve o dönemin erbâbından ulaşmıştır.

Hikâye: Vezaret-i Hayreddin Paşa-yı Cenderî Nasıl Olmuştur?

Amma sebeb-i vezareti Hayreddin Paşa odur ki bir gün iradât-ı şehriyari temiz safi bir dil ve kamil bir itikat ile memleketin işlerini ilerletmek ve ülkenin manevi ihtiyacı için tefekkür etti ve etrafını iyice araştırdı. Daha sonra medine-i Mudurnu'da oturan ve ehl-i hakikat ve ehl-i keşiften olan Mevlâna Şeyh Fahrüddin Efendi'yi ki Şeyh Abdulkâdir Geylânî'nin halifelerindendi, vezirliğe seçti. Fahrüddin Efendi kendini bu tür işlerden müstağni tutmuştu. İzin istedi ve dedi ki;

S.15a

eğer adâlet sahibi padişâh Hüdavendigâr, devlet işlerinde sebatkâr ve kâmil birini istiyorsa bu kişi Mevlâna Hayreddin'dir. Böylece daha tamam ve kâmil iyilikler bulur. Tâ ki yüce Hüdavendigâr'ın devleti devam eder ve sağlam olur ve payidâr kalır. Bu vesile ile vezaret yüzüğünü parmağına taktı. Ve böylece o vezaret makamıyla müşerref oldu. Sultan Murad'ın saltanatı daha da kuvvetlendi. Ve din ve devlet işlerini kuvvetlendirdi. Aba ve ecdadının adetine uygun olarak asker topladı.

Laz ve Engerus tarafına sefer etmeye karar verdi. Etraf memleketlerin büyükleri bu işe vakıf oldu. Bildiler ki

S.15b

şâh insafsız küffâr diyarlarının bütün kaleleri için hazırlanmış ve karşıya geçmiş. Nurlu ışıkların manâsı gibi olan kelâm-ı hikmet denilmiş. Ancak Karamanlılar hainlik ederek sevap olmayan bir fikir ile Bursa tarafına kast ettiler. Casus haberciler bu işi öğrendiler. Bu haberler Hazret-i Şehriyârinin kulağına ulaştı. Bundan dolayı rencide oldu. "***Her ruh ikiye katlandı."***

Ve ulemây-ı din ve fuzelâ-yı azâmdan bu iki seferden hangisinin evla olduğunu sual etti. Ulema-yı aliye'l-hak ehl-i küffar üzerine yapılan cihadın farz-ı kifaye Müslümanlara ve memleketlerine gelen zararın ise farz-ı ayn olduğunu padişaha söylediler. Onların sözleri padişah üzerinde galebe etti ve gazayı tehir etti. Ve zalimlerin tarafına yöneldi. Rum halkı mübarek orduların gelişine sevindiler.

S.16a

Selâsil Kalesi ki Ankara olarak meşhurdur yaptığı cümle fetihlerden biri oldu. İzzetli ve şerefli Sultan Öyük'e ulaştı ve fethetti. Darü's-saltanat Bursa'ya döndü ve tekrar gaza tedbiriyle meşgul oldu.

Bu arada Karaman vilâyetinin emiri kendisine asi oldu. Sultan Murad tekrar gaza tedbirini bertaraf etti ve Karaman vilayetine yöneldi. Gafil Karaman emiri batıl cesaret ve boş hayal ile kendine itimat ediyordu. Telakki etmedi. Çarpışma safı ve cellat, ehl-i say' ve cihad, ashab-ı baği ve inat, her iki taraf hazırlandı. Ecel münadisinin nidası ***"Ve eğer sizinle savaşırlarsa arkalarını dönerler."***[111]ayetine uygun olarak Karamanlılara ulaşıyordu. Ve Allah'ın yardımı ile fetih müjdeleri ve Nusret sesleri güzel bir tarzda padişaha ulaşıyordu. Mızrakların arasında tercüman olmadı. Karamanlılar ve Türkmenler ve Tatarlar birçoğu öldürüldü. Binlercesi kılıçlarla can verdiler. Kuzey rüzgârının celâli ve zafer rüzgârı ve ikbâl

S.16b

---

[111]Al-i İmran Suresi: 3/111

perçem zülfüyle ve ğuş-u alem ve batı rüzgârının talihsizliği ve izlâl ve hisar-ı hak inkisar murad kasesinde hısım payidar etmedi. "***Ezelden yıkım zamanına kadar hiç bir ölçüsü yoktur.***" sırrı onların haline muvafık oldu. Ve perişan olup dağıldılar. Gazi Hüdavendigâr'ın askeri salim olarak ve ganimetlerle geri döndüler ve darü'l mülk Bursa'ya ulaştılar. Rum ili tepelerini Sultan'ın askerinin altın renkli miğferi süsledi ve şaşalı yaptı. Çünkü itikadının saflığında bu meşhurdu. Kaleler ve şehirler ve vilâyetler aldıkları hazineleri havzay-ı tasarrufta topladılar. Ehl-i gaza ve cihad diyar-ı küffardan sevinçle döndüler. Riyasız amel ettiler. Yücelik sadece Allah'ındır. Bir cihetten de ahiretini tamir etmek için Bursa'da zaviyeler ve camiler ve beytü'l-ziyafe ve darü'l hilafe ve medreseler bina ettirdi. Yemekhaneleri bütün güzel mefariş ve meşarib ile doldurdu ve yaptı. Yapılarına eşit olarak istirahat için

S.17a

kubbeli bir bina ihdas etti. Bunları tamamladıktan sonra tekrar hüsn-ü saadetiyle gazaya devam için Laz taraflarına yöneldi. Laz mülkü bu işe vakıf oldu ve mağripten arz-ı hal etti. Herkesten ihtiyar ve ihtiraz yardım talep etti. Eflak'tan ve Arnavut'tan ve Ulgar'dan[112]ve Engerus'tan ve Çeh[113]ve Sırf[114]ve Frenk'den kurulan orduya yüz binden fazla kâfir katıldı. İnkâr ve inat üzere "***Yaptıklarının korkusundan adımları birbirinden öne geçiyordu.***" sırrı misale muvafık olarak nasyey-i evhamlarında öne geçtiler. Ve telakki gösterdiler. Böylece zahir iki denizin dalgaları gibi her iki ordu mütekarib ve mütekarin cenahlar hazırladılar beyzat-ı camların mahşer gününün alametlerini müşahede ettiler. Ve meydan-ı merdan ve gerdan-ı türkan terk savaş ortasında din meydanı ile lain kâfirler arasında harp ve kin mücadelesi yaptılar. Allah'ın inayetiyle "***Siz erkekler grubundan farklısınız***" nidasını kolaylaştırdı.

S.17b

Çünkü ehl-iman arslanın gücüne sahipti ve işaret-i muhabbet ile "***Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda duvarları birbirine bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.***"[115]hükmünce mahsus ve makbul çabalarıyla muvafık olarak saadet buldular. "***Kafirleri öldürün***." Hükmüne uydular. "***Ve kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona***

---

[112]Bulgar
[113]Çek
[114]Sırp
[115]Saff Suresi: 61/4

kâfidir" [116]hükmünce Allah'a tevekkül ettiler. Savaşın başından sonuna kadar şevkle kılıçlarını salladılar. "***Allaha inananları savaşa teşvik et."*** [117]Çünkü onlar kükreyen ve avlanan ejder gibiydi. Açık ve ferah sineyle, sinesinde kin taşıyan karşı dövüşüyorlardı. Öyle bir harpti ki feleğin çarkı döndüğünden beri böylesi görülmemişti. Ve feleğin kulağı böylesini işitmemişti. O tarihin eserleri, suretini ve çehresini çizmişti. Sonunda murad rüzgârı Allah'ın inayeti ve

S.18a

Hz. Ahmed'in aleyhi's-selatü ve's-selâm, şerefli mucizeleriyle İslâm'ın sancağını ve bayrağını dalgalandırdı. Kâfir üzerine helâkiyet ve kırılmayı yükseltti. Ve helak olarak sahraya yöneldiler. Hazinelerinin sesi cümle efradının kulağına ulaştı. "***Onlar için sığınacak bir yer yok, rabbinizden kaçış yok." "Bir kurban olarak esaretten kaçtı, onlar sıradan atlardılar."*** Müslümanlar kırlarda ve vadilerde ziraat için yayıldılar. Çünkü şâh, zararlı haşereleri temizlemişti. İslâm askerleri kâfirleri takip ederek öldürdüler. Şehriyar askerlerinin dönüşüne kadar bir yerde durmaya karar kıldı. "***Fısıltılardan ve karışıklıklardan oluşan sesler."*** Ansızın yaralı ve kana bulanmış bir kafir sürünerek Hüdavendigâr'a yöneldi. Hazretin çavuşları engel olmak istediler. Ancak Şâh Gazi ehl-i hâcet olduğunu düşünüp onlara mani oldu. O kâfir vasıtasıyla eceli kendi tarafına çekti. Önüne geldi.

S.18 b

"Kâdının basiret gözü kör olursa" muktezasınca hemen hançer vurdu ve orada canını teslim etti ve 790 (1388) senesinde Gazi şehit düştü[118].

Beyit:

Dünya ve hallerini görmediniz.

Ta ki çocuklarını yedirene kadar.

[116]Talâk Suresi: 65/3
[117]Enfâl Suresi: 8/65
[118] I. Murad'ın ölüm tarihi 1389'dur.

Sultan Bâyezid Hanın Padişahlığı

Böylece saltanat tahtı Sultan Bayezid Hüdavendigar Yıldırım'a müşerref oldu. İslâm bayrakları tekrar yükseldi. Onun zamanında halk bolluk ve çeşitli nimetler içinde yaşadı. Ehl-i fazilet ve ulema ve şeyhler ve ehl-i ibadet ve sair vilâyetlerin ahalisi onun himayesine bağlıydılar. Bu halde zaman geçiyordu. Ve Saruhan ve Aydın vilâyetleri de vefa gösterip himayesine girdiler. Sonra Karaman tarafına yöneldi. Ermen bölgesindeki Konya ve Larende'yi aldı ki burası güzellikte cennet gibiydi. İkinci yılında Kastamonya ve Osmancık ve Amasya ve Tokat ve Sivas ve Samsun'u fethetti ve darü'l mülk Bursa'ya ulaştı.

S.19a

Ve istirahat için ordusuna bir kaç gün izin verdi ve durdu. Ne güzel söylemiş katip: "***Gününü yaşa, Hüsrev zamanında ki sebatsızdır.***" Sonra büyük bir azimle Menteşe ve Tekke ve Antalya ve Germiyan ve Karahisar ve Akşehir ve Beyşehir ve Seydişehir vilâyetlerine yöneldi. Ve mezkur şehirleri ve kalelerini fethetti.

Bu arada Sultan Ahmet Celayir ki onun abâ ve ecdadı Bağdat padişahıydılar ve Kara Yusuf b. Kara Ahmet ki Karakoyunlu kabilelerinin ve taraflarının emiriydi. Timur'un şerrinden Şam taraflarına sığınmışlardı. Mısır Sultanı da her ikisini hapsettirmişti. Çeşitli hilelerle o hapisten kurtulmuşlardı. Töhmet üzere Sultanın hizmetine girmeye karar verdiler ve bununla müşerref oldular. Sultan Ahmet Celayir iki ay hizmet ettikten sonra Sultandan izin alarak çeşitli hediyelerle vatanına yöneldi. Ve Kara Yusuf b. Karakoyunlu sekiz ay boyunca hizmette kaldı. Sonunda Hüdavendigârı

S.19b

tahrik ederek Erzincan tarafları üzerine çekti. Sultan bu vilâyeti fethettikten sonra yönetimini ona verdi. Ancak Erzincan ahalisi onun cebr ve zulmünden bıkmıştı. Bundan dolayı kendi iradesiyle çekildi ve vilâyetin yönetimi asıl emirleri olan Tahratan'a teslim edildi. Bundan sonra Sultan, darü'l mülk Bursa'ya avdet etti. Ulema ve ehl-i fazilet ve ehl-i siyaset ile istişare merasimi yaparken ansızın haber geldi. Mütevatir ve mütevarid eserde geçiyor ki melun Engürüs yüz otuz bin adam

toplamış ve darü'l-İslâm Edirne'yi almak kastıyla Tuna'ya ulaşmıştı. Şâh Gazi ordusuyla küffar tarafına yürüdü. Kâfir de Tuna'yı geçmiş ve darü'l İslâm hududunda bir kasaba olan Niğbolu isimli yere ulaşmıştı. Şehri yağma edip kaleyi muhasara ettiler. Ancak padişâhın satveti ve heybetiyle takatsiz kaldılar ve mukavemet edemediler. Tarumar oldular ve bazıları suda kayboldu ve telef oldu.

S.20a

Emirleri esir edildi ve Sultanın emriyle öldürüldü. Ehl-i İslâm bolca mal ve sayısız ganimet elde aldılar. Şâh Gazi aynı zamanda Edirne'ye indi ve orada darü'lhayr yaptı. Tekrar darü'l mülk Bursa'ya ulaştı. Orada da aynı üslupla ve kaideyle darü'lhayr ve Ebu İshâkhane ve hastahâne ve medrese ve cami yaptırdı ve her birinin vakfı için tayin yaptı.

Beyit :

Hayır yap ey falan ömrünü ganimet bil.

Zan çoktur ki onunla gelen kimse kalmadı.

Bu arada Mısır sultanının vefat haberi duyuldu. Mısır ve Şam'a sefer yapmaya karar verdi. Malatya tarafına ulaştı. Cebren ve kahren burayı tasarrufuna aldı. Ve yönetimini Dündar isimli hizmetkârına bırakıp darü'l mülk Bursa'ya döndü. Zamanın çarkı böylece devam etti. Vefasız zaman ve cefa dolu dünya böyle ihtiyar etti ki Şah Gazi Erzincan'ın yönetimini Tahratan'a bırakmış ama ailesini Bursa'ya getirmişti.

S.20b

Bu sebepten o da rencide olmuştu. Bu kin ile gidip Timur'un önünde şikâyette bulunup yakındı. Zaten kendisi eskiden Timur'a bağlıydı. Timur bu mani ile kasd-ı Rum etti. Şah Gazi casusları aracılığıyla bu olayı duydu ve heyecana kapıldı. Ve kahramanlık duygusuyla ve öfkeyle Ankara'ya ulaştı. Timur da mukabele etti.

Şah Gazinin iki emiri vardı. Fahrü'l vezir Ali Paşa bin. Hayrettin Paşa ve Hâce Firuz. Hâce Firuz daima Şahı savaşa teşvik ediyordu. Hazreti Ali Paşa ki akli delillerle karşı duranları lâl etmişti. Dedi mukavemet daha mantıklıdır. Çünkü zorba

düşman bir sel gibidir. Ve selin karşısında hâne yapılmaz. Saltanat işinde kılıcın yapamayacağını akıl yapar. Daha erkenden tedbirler alınmalıdır.

S.21a

Beyit:

Tedbirin oku keskindir,

Ülkelerin fethine yol gösterir,

Hangi padişah ki tedbiri göz önünde bulundurduysa,

Sonucu düşünmüştür,

Üzüntüden güvendedir,

Ruhuna hüzün giremez,

Kader onu muradına ulaştırır,

Allah işlerine düzen getirir.

Hakikaten askerimiz farklı taifelerden toplanmıştır. Timur ise bu memleketin yabancısıdır. Her ne kadar sayı olarak fazla ise de erzak ve ulufe bakımından zorlanacaktır. Düşmanın zayıf olduğu bir anda saldırmak daha mantıklıdır. Dileğimiz olay bizim gönlümüze göre gerçekleşsin ve muradımız yerine gelsin. Şah-ı cihan bu tedbiri kabul etti. Ama HâceFiruz hile ile bu fikrin mimarını bertaraf etti ve bu fikre engel oldu.

S.21b

sonunda Çubuk ovası denilen yerde iki ordu toplandı. Şahın ordusunda bazı Tatarlar ve kâfirler vardı. Böylece saflarını hazırladılar. Savaşın başlangıcında bu iki taife tıpkı ehl-i Küfe'nin emirü'l müminin Hz. Hüseyin'e yaptığı gibi ehl-i İslâm'a asi oldular. Kafirler kaçtı ve Tatarlar Timur ordusuna katıldılar***. "Hırsızlıkta öne geçiyorlardı."*** Şah Gazi mağlup oldu. ***"Başarısız olanları küçük düşürmeyin. Allah ayrılanları birleştiren ve birleşenleri ayırandır."***Bir vilâyet ki şahı esir olur düşman

elinde ve askeri hakir ortada kalır. İşte bunun tefsiri hayret vericidir. Şah Gazi Zilhicce ayının 27'si 803 (1401) senesinde Hakka kavuştu[119].

Beyit:

Yalancı dünya her ne kadar güzel görünsede,

Sonunda seni bela tuzağına düşürür.

Beyit:

Varlıkları ve aileleri emanettir,

Ve bir gün şüphesiz geri alınacaktır.

Bu cihetle

S.22a

Halil Paşa b. İbrahim Paşa ne zaman mecliste bu olay ve HâceFiruz'un adı geçse, onun fitnelerinden dolayı şehriyârinin memleketi bu hale düştüğü için onun aleyhinde lanet okuyordu.

Şehriyârinin altı tane evladı vardı. Ertuğrul ve Süleyman ve Mehmed ve İsa ve Musa ve Mustafa. Ertuğrul daha babasının sağlığında vefat etti. Ve Mustafa Çelebi Paşa Gazi esir düştü ve bir daha görülmedi. Emir Süleyman, padişahlığında âba ve ecdadı gibi adaletle hükmetti. Memleket-i Osman, Hz. Ömer'in adaletini buldu ve ehl-i iman ciddi bir şevket ve kuvvet kazandı. Kibirden uzak, sabır ve rızaya müttehaliydi.

Beyit :

Ahlaklı ve yüksek mertebeli bir padişahtı,

Adaletli bir şahlar şâhıydı,

Uğurlu ve hayırlı huylu,

Fereydun gibi huyları ve Rüstem gibi gücü vardı

---

[119]Ankara Savaşı'nın yapıldığı ve Yıldırım Bayezid'in vefat ettiği tarih 1402'dir.

Padişahlığında günde kaç defa kongre yaptı. Sekiz yıl ve on ay padişahlık yaptı.

S.22b

812 (1409/1410) yılında mukaddes ravzâya gitti. Şerefli ruhu iliyyin tarafına vardı. Osmanlı memleketi iki birader Sultan Musa ve Sultan Mehmet'e intikal etti. Rumeli'yi Emir Musa hâkimiyetine aldı ve Edirne'yi payitaht yaptı. Anadolu'yu Sultan Mehmet hümayununa aldı ve darü's saltanat Bursa'yı payitaht yaptı. İki yıl yedi ay ve yirmi gün geçti ve fitne çarkı bu minvalde değişti. Sultan Musa orada kâfirlerle meşgul oluyordu. Ve Sultan Mehmed burada zalimlerin şerrini defediyordu. Böyle iken Kara Devletşah[120] isimli Tatar zuhur etti. Ve mağrur halkıyla, mesud Sultan Mehmed'i kasten Amasya'ya yöneltti.

Beyit:

Fırsatları yarına bırakmayın

Her gün suçlamalara karşı çıktı

Sultan Mehmed de on bir yaşındaydı. Böyle olduğu halde padişahlık özelliklerine sahipti. Rum ordusunu topladı. Sultan Mehmed, Allah'ın inayetiyle galip geldi. Kara Devletşâh'ın askeri dağıldı. Eşya ve atlarını kaybettiler.

S.23a

Ekser ordusu bozulup dağıldı. Birkaç gün geçmişti. Bu taraftan İsfendiyar Bey dört bir tarafı almak için fuzûlî bir sebeple Bolu önlerine inmişti. Fesâlet uykusu onu sefalete düşürdü. Bundan dolayı da setâvet-i hakanî eyledi. Sultan Mehmed de telakki gösterdi. Bu iki ordu arasında yapılan savaşı Rabbâni ve Samedâni teyit ile Sultan Mehmet kazandı. İsfendiyar Bey'in askeri perişan oldu. Ve ekseri öldürüldü. Zaferin rehberi Sultan Mehmed aldığı ganimet ile darü's saltanat Bursa'ya döndü. Orada halka riayet ve askere himmet gösterdi. Ve âlimler ve ehl-i fazilet ile meşgul oldu. Bir gün seleflerinin kaidesince bu selef de halis gazaya niyet etti.

[120]Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından Amasya'ya atanan vali.

S.23b

Rumeli'ye yöneldi. Emir Musa bu hale vakıf oldu. Zaten o da "***İkisini barıştırmak mümkün değildir.***" görüşündeydi ki bu durumu bahane edip kavga çıkararak fitne çıkarma niyetindeydi. İki padişah Ender vilâyeti denilen yerde savaşa tutuştular. Her iki tarafta derin dalgalar gibi mukabele ediyordu. Sultan Mehmed'in askeri perişan oldu. Bazıları öldü ve bazıları esir düştü. Sultan da Lâz vilayeti tarafına kaçtı ve burada tekrar azmederek Bursa'ya geldi ve asker toplayarak Emir Musa'nın üzerine yöneldi. İki ordu birbirine karşı savaşa durdu ve iki derya birbirine karıştı. İnsanın kolay yapısından ve gürzlerin sesinden ve erlerin savaş sesine lâyık-ı hal ki;

Mısra:

Bu devlet işidir ki şans kime gelecektir,

İrsal eder iki şah-ı namvâr-ı meşhura.

Mısra :

Tâ ki kader neler gösterecektir

Emir Musa'nın ordusunun birliği kırıldı. Ve kendisi de savaşın ortasında esir kaldı. Ulaştılar ki belaya yakalanmış. Zamanın sultanlarının adeti ve cihanın usulü ona da revâ oldu.

S.24a

Beyit:

Onlardan her biri

O topluluktan her biri genişlemeye başladı

Aralarında her ne kadar akrabalık bağları olsa da ancak sebeb-i hikmet

Beyit:

Yakınlarınıza iyilikten daha doğrusu yoktur

Bu belayı savdılar.

Beyit:

Korkum korkmamaktandır,

Silahsız savunmanın genişliğinden.

Bu esnada bedbaht Karamanoğlu hırsı yüzünden diş bilemiş ve gaflete düşmüştü.

Beyit:

Hırs edenler için rızklarından fazla bir şey olmaz.

Birkaç Türkmen'le beyitin manasına muvafık oldu;

Beyit:

Çayır aslanlardan yoksun olursa

Çakallar çayırda savaşçı olurlar

Osmanlı vilâyetine azmetti. Bursa önüne gelerek otuz bir gün muhasara etti. Otuz ikinci gün Sultan Mehmed'in fetih ve zafer haberi gelince üzerinde yücelerin bulunduğu Bursa şehrini ateşe verdi. Ve mescidleri ve tekke ve zaviye ve camileri ve mabetleri yaktı ve ahalinin bütün birikimini yağma etti. İnce hakikatler

S.24b

aynen kendine nisbetti. "***Her ne kadar düşündüysek bir şey bulamadık.***" Ümitsizlik ve hüsran içinde kaçtı. Tarih-i Hicret-iNebevvi aleyhis-selatü ve's-selâm, 813 (1410) e ulaşmıştı[121]. Sultan Mehmed, Osmanlı tahtına müstakil olarak oturdu ve seleflerinin âdetini değiştirmedi ve hatta onun vasıtasıyla daha da kuvvetlendi. Zamanında bütün kâfirler devletine haraç veriyordu.

Bu vakitlerde Aydın vilâyetinde deniz sahilinde Karaburun isimli bir yer vardı. Kendisini sufi olarak tanıtan biri peyda oldu ve Kürtler ve Türklerden çok kimseleri etrafında topladı. Ve Hz. Muhammed'in aleyhis-selatüve's-selâm, şeriatına muhalif hareketler vücuda getirdiler. Mesela risâlet mertebesini şeyhlerine isnad ediyorlardı. Haşa o Allah'ın resulüydü. Bu olay padişahı çok hiddetlendirdi. Bayezid

[121]Karamanoğulları'nın Bursa'yı ateşe vermesi ve Çelebi Mehmed'in padişah olma yılı 1413'tür.

Paşa'yı kalabalık bir orduyla gönderdi. Sufiler de karşı durdular. Böylece harp başladı. Sufiler hezimete uğradı. Dört binden fazla sufi helak oldu. O diyar da onların bidatlerinden temizlendi. Bayezid Paşa kârhaney-i

S.25a

fetihle ve muzaffer olarak döndü. Sultan Mehmed de lâin kâfirlerle ahd yapmış ve Anadolu'ya geçmişti. Karamanoğlu'nun üzerine azmetti. Mehmet bin Karaman kusur ve aczini itiraf etti. Bu vesile ile sulh istedi. Zira Sultan Mehmet tabiatı yüce ve merhamet sahibiydi. Bundan dolayı Karamanlılar'ı affetti. Az bir zaman sonra Karamanoğlu tekrar isyan etti. Sultanın vilayetine yöneldi. Hazreti Sultan da saldırıya geçti. Böylece iki ordu arasında savaş yapıldı. Sonunda Karmanlılar'ın merkez kalbine darbe indirildi ve mağlup oldular. Mehmed bin Karaman oğlu Mustafa'yla birlikte esir düştü. Her ikisi Sultan Mehmet'in önünde merhamet dilediler. Sultan onları böyle görünce tekrar merhamet üzere şefkat gösterdi. Onlara emaret icazeti verdi. Kendisi yücelik ve ikbal üzere darü'l hilafet Bursa'ya döndü. Ecdadının kaidesine uyarak darü'l fukara ve cami ve tekke ve medrese yaptı. "***Allah başarılı olmasına yardım etti.***"

S.25b

vedarü'l hayır ile birlikte kendi huzur-u şerifi için de kubbeli bir bina yaptırdı. Ve tecvid bilen otuz hafız tayin etti. Böylece ahiret yurdu için hazırlık yaptı.

Tekrar gaza ile meşgul oldu. Bu halde Rum bölgelerinde yani Amasya ve Tokat ve havalilerinde bozgunculuk ve fitne zuhur etmişti. Farklı taifelerin emirleri kavgaya girişmişti. Mesela Kara Yusuf Karakoyunlu Azerbaycan'dan Ermen ve Erzincan diyarına geldi. Erzincan'ı Pir Ömer'e verdi. Karahisar Kalesini muhasara ile meşgul oldu. Karahisar emiri Hasan Bey b. Melik Ahmet sultanın hizmetine girerek yardım istedi. İsfendiyar Bey Samsun ve Bafra'ya oğlu Hızır'ı tayin etti. Böylece Rum diyarı ve sınırlarında asılsız olmayan ve mezkûr emirlerin vasıtasıyla böyle fitneler çıkmıştı. Zaman sayfalarında bu olaylar yazılmıştı. Bu şerri defetmek ve halkın nizamını sağlamak için Rum diyarına sefer etti. Böylece Şehriyar oraları huzur ve sükûna kavuşturdu. Samsun emaretinin yüzüğü

S.26a

ve Bafra ve Kangırı[122]ve Borlu Emir İsfendiyar'dan alındı. Emir İsfendiyar sulha yöneldi. Alınan söz ve karara göre Bakır Küresi'nin mahsulünün bir kısmı Sultanın tasarrufuna bırakıldı. Ilgaz Dağları hudut çizgisi yapıldı. İslâm sultanı tekrar darü's saltanata ulaştı. Ve ulemaya ve şeyhlere ve fakirlere ve reayaya ve büyük ve küçük askerlere iltifatta bulundu.

Bundan sonra Sultan, tekrar gazay-ı şerife azm-ı niyet ve karar etti. Rumeli ve Eflak tarafına azmetti. Ve orada üç kale bölgesi olan Sakci ve Yeni Sale ve Yorkogi kaleleri kâfirin şerrinden harap olmuşu. Tamirini emretti ve Engerus tarafına yöneldi. Şevazin kalesini fethetti. Böylece lâin kâfirler Sultanın şevketini ve kudretini işittiler. İster istemez zengin ve muhtaçlardan vergi ve haraç topladılar ve sahib-i tâc olan padişaha teslim ettiler. Ve barış üzere emir zadelerinden otuz kişi asker ve hizmetçilerle birlikte Sultanın hizmetine gönderdiler. Ve ne zaman Sultanın ülkesinin maslahatı için

S.26b

Sultan istese asker göndermeyi kabul ettiler. Madem Sultanın ruh-u şerifi ve bedeni ve inayet-i sübhanî ile var oldukça lâinlerin büyük ve küçük olanlarından asla uygun olmayan bir hareket sadır olmayacaktı. Böylece kâfirler ahd ve karara bağlandı. İslâm Sultanı sağ ve ganimet ile darü'l mülk Edirne'ye vardı. Az bir zaman geçti ki insanın tabiatı olduğu üzere hastalandı. Daha hayatta iken kendisinde dürüstlüğün eserlerini gördüğü Sultan Murat Hüdavendigâr'ı kendisine veliaht etti. 824 (1421) senesinde Yüce Rabbinin kutsal daveti üzere kutsal diyara göç etti. Sultan, 7 yıl 11 ay ve birkaç gün izzetle Al-i Osman tahtında izzetle durdu.

---

[122]Çankırı.

Sultan izdivaç-ı şerifinden beş evlat ravzay-ı mülke bırakmıştı. Sultan Murad ve Sultan Mustafa ve Şah Yusuf ve Mahmud Bey[123] ve Mahmud Bey Rabbü'l Âleminin emriyle vebadan ölmüştü. Ve Sultan Murad toplulukların ikbaliyle şahlık tahtına teşrif etti. Ve Mustafa Bey

S.27a

gizli hakikatlerden ve öğütlerden gafildi. Asker topladı ve tahta tamâ etti. Sonunda "***Şarap eken, üzüm toplamaz"*** muktezasınca yenildi. Sultan Murad'ın melikliği mukarrer oldu ve saltanat tahtına ve cülusu hümâyun-u sultaniyeye müzeyyen oldu. Cihan ve umur müslümanlar böylece sevgilisine kavuştu.

Beyit:

Onun lütfundan, mülk ve din süslendi,

Yer onun sayesinde revaç buldu.

Saltanat işi terakkiyette ve şahlık niyeti adalettedir. Küçük ve büyük ve havas ve avam ve enam-ı İslâm herkes onun inayeti merhametine mazhar oldu. Öyle bir padişahtı ki onun zuhuruyla mutsuzlar mutlu oldu. Öyle bir şehinşahtı ki kişi heybetinden korkardı. O yüce makam sanki ciğeri kan rengi ve

S.27b

gönlü yakut ateş gibiydi. Bursa'da darü'l fukara yaptırdı ve çabuk bitirilmesini emretti. Buraya 30 hafız ve 14 zikir okuyan tayin etti. Ve darü'l hayrın yanında bir medrese yaptırdı ve burada kendi vücud-u şerifinin istirahatı için kubbe yaptırdı. Ve Edirne'de de bir darü'l hadis ve darü'l fukara ve cami yaptırmaya karar verdi. Ergene kasabasında da bir imaret ve 184 ayaklı bir taş köprü yaptırdı.

Onun padişahlığı ve siyaseti zamanında gaza dışında mülkünde bunları yaptırmış ve yedinci mülk-ü felekten geçmiş ve davulu yakınlarının takdirini toplamış ve feleğin kulağını da böylece çınlatmış. Cihanın dört köşesini ve ufukları

[123]Kim olduğu bilinmiyor. Müellif sehven yazmış olabilir.

memleket edinmişti. Evvela Selanik'i fethetmiş, ikinci olarak Derbend-i İzladi gazası, sonra Varna gazası, ondan sonra Kirme gazası ve Kosova gazası yapıldı. Onun şerefli saltanatı zamanında başarılarıyla Rum diyarı bidat ve felaketlerden temizlenmişti.

S.28a

Ve fiyatlar yumuşak ve külli meyvelerde bolluk ve güç maişetleri iyileştirmede her yeri kapsıyordu. Araştırma ve görüş erbabı ve tecrübeli kimseler Sultan Murad'ın memleketini kalkındırmak için uğraşıyorlardı.

Onun zamanında Araplar ve Acemler ve Firğan ve Türkistan ve Maveraünnehir ve Horasan ve Harezm ve Gürcistan ve Kabil ve Hindistan ve Pars[124] ve Kürdistan ve Irakeyn ve Sistan ve Diyarbekir ve Ermen ve Kirman ve Mısır sahilleri ve Rum ve onlardan başkası bütün salihlerin ve can-ı gönülden bütün Müslümanlar Sultan Murat'a dua ediyorlardı.

Beyit:

Allah rahmetinde kılsın,

Mübarek neslini geçimli kılsın

Ve saltanat tahtındaki o şehid, said ve yaşamın acılarını müşahede etmiş, ibadeti makbul ve affedilmiş kutlu müjdeci 30 yıl ve altı ay yedi gün övünçle geçirdi ve sekizinci gün Muharrem ayında ve 855 (1451) senesinde Çarşamba günü şarabı kevsere ebedi hayata gitti.

S.28b

Ebedi olmayan hayatı beka yurduna değiştirdi. Halvet-i kudsiye avdet etti. Beş iyi evlat ondan dünyaya gelmişti. Sultan Ahmed ve Sultan Mehmed ve Sultan Ali[125] ve

[124]İran'da bölge adı.
[125] Şehzâde Alâüddin.

Sultan Hüseyin[126] ve Sultan Orhan[127]. Sultan Ahmed Amasya'da ceddi Mehmed bin. Yıldırım Bayezid'in evladının türbesinde medfundur. Sultan Alâeddin Amasya'da vefat etti ve Bursa'ya getirilerek Sultan Murat'ın mübarek ayak ucuna defnedildi. Ve Sultan Hasan ve Sultan Orhan Edirne'de vefat etmişler ve Tuna Nehri kenarında defnedilmişler.

Ama sultan-ı hak, halife-i mutlak ve evliyaullahın yardımcısı ve Allah'ın adil kahrı şemsü'l İslâm ve'l müslimin zamanın ve dönemin biriciği Al-i Osman'ın iftiharı Sultan Mehmed Han Pazar gecesi Receb ayının yirmi yedisi 835 (30 Mart 1432) senesinde Osmanlı saltanatına şeref verdi[128]. Onun zamanında

S.29a

Al-i Osman'ın bütün vilâyetlerine ve sair İslâm memleketlerine devlet yardım etti. Onların kuvveti ve şevketi ve heybetleri arttı. Öyle bir padişahtı ki yalansız kılıcının keskinliğinden can avcısı ve âlem-i melekuttaki kudsî varlıklar Hasan ve Hüseyin'in yanına sığınıyorlardı. Ve din ve devlet düşmanlarının ondan kurtuluşu yoktu. Seçkin ve yüce sıfatlara mazhar olmuştu. Uzun emel o şâhı adaletsizce hasta, susuz ve elil olmasına sebep oluyordu.

Beyit:

Kararlı olarak her nereye ayak bastıysa

Fetih ve zafer ona doğru koşmuştur

Hakikatte o şehriyarinin gazalarının, amellerinin ve muamelatının tasviri yüksek derecelerdeydi. Ehl-i isyana karşı ise gayet sertti. Onun çabaları, gayreti, coşkusu ve başarıları zamanın sahifelerine işlenmişti. Onun vasıflarını ve başarılarını abartısız söylemek gayet küstahça ve edepsizlik olur. Gerçekten bütün gökler kağıt olsa ve ağaç dalları

S.29b

---

[126] Metinde Hüseyin olarak yazılmış. II. Murad'ın Hasan isminde şehzâdesi vardı.
[127] II. Muradın Ahmed isminde bir şehzâdesi daha var. Toplamda altı erkek evladı vardı.
[128]Burada Fatih'in doğum yılı verilmiş.

kalem olsa, ehl-i tıbyan o ihsan sahibinin yüce sıfatlarını tam anlamıyla açıklamaya müyesser olamazlar. Bu konuda sözü çok fazla uzatmaya gerek yoktur. Arzumuz kısaca yerine gelmiştir.

Beyit:

Senin anlatmaya başlamam bile,

Çünkü bu vefasız ömür buna yetmez.

Bu kulun, o hazretin menkıbelerini anlattığı muhtasar şerh samimidir. Ta ki onun şerefli evsafı ve latif iyilikleri bu risaleyi daha da güzelleştirsin. Allahın izniyle.

Merhum ve Affedilmiş ve Mesud ve İbadeti Makbul Said Şehid Sultan Mehmed Han bin. Sultan Murad Han'ın Padişahlığının Ayrıntılı ve Özlü Zikri

Mesele böyle geldi ve inayet etti. Bir iş ki mücedded ahvâl-i alem ve muhadded-i evza-ı beni Adem'dir. Allah'ın inayetiyle Sultan Murat'ın oğlu Sultan Mehmed Keykubat'ın saltanatını açıklar.

S.30a

Sessizlik çarkının sultanının cülusu ki, kuş cennetinin şehriyarı, dağların zümrüdü ankâsı ve mutluluk derecesinin güverciniydi. Kubbe aleminin iftihar noktasının sonu. Adalet neferi ve yiğitliğin ziveri o şehriyar pek kerametli âlimlerin ve mukarreblerin özelliğine sahiptir.

Beyit :

Dünya cennet bahçesi gibi Nevruz ile yenilendi,

Dünyanın temelleri turkuvaz sütunlara bağlandı.

Öyle bir şahtı ki adaletinin bolluğunu Saba rüzgârının eliyle dağıtıyordu ve ardından somurtkan yüzlerde tomurcuklar açıyordu. Onun kokusuyla gelen rüzgârın taradığı topraklarda reyhanlar açardı. O bahçede öten bülbülün dertli ötmesi zarar vermezdi ve saki nifak olmadan barış içinde yaşardı. O namdar atının üstünde ipekten sedef elbiseler giymiş ve aydınlık içerisinde yürüyen beyaz gelinler gibiydi.

Ve o mübarek bedeninden hoş kokular gelirdi. Öyle bir padişahtı ki intikam meydanında

S.30b

kılıcının parıltısıyla hareket ediyor ve öyle karar alıyordu. Ve öyle bir şehinşâhtı ki adaletli ve iffetli bir güvercin misali değerli ve kıymetliydi. Onun adaletinde turna, etrafındaki lanetli şahini yedinci feleğin gerdanına fırlattı.

Beyit:

Kurt ve koyun barıştı ,

Kedi ile fare oynadı ,

Karga yaylada yaslanmış ,

Tavşanın kanını içmek haramdı.

Böylece padişahlık denizinde saltanat için gerekli bütün vasıfları zat-ı nebinin vasıtasıyla kendinde biriktirmişti. Padişahlığının başlangıcında Karamanlılar zararlı faaliyetlerde bulunmuştu. Bu vesile ile Karamanlıların vilayetine yöneldi. Onların vilayetini büyük ve küçük askeri ile doldurdu. Ve o diyarı, hilalin resmini andıran bir şekilde kuşattı. Böylece felek yeri timsallerle ve değerli yazılarla süsledi. O ve askeri yeryüzünün altın şişeleriydiler ve onlar mağfiret edilmiş bir ordu idiler.

S.31a

Bu arada emir İbrahim bin. Karaman ki devlet erbabından ve vasıflarıyla etraf ümerasında meşhur ve seçkin biriydi. Padişahın harekâtından çok korkmuştu. Can havliyle kendini padişahın önüne attı ve af diledi. İmanını yeniledi ve imanî şartları yerine getirdi. Yüce şah, zamanın büyük şahıydı. İtizarını ihtiyar etti. Eğer mülkte ifsat varsa, düzelt. Karaman cenahının önüne gitti. İyilik yapmak onun vasıflarındandı. Onların suçlarını bağışladı. O vilâyetin hizmetini İslam tarikiyle Karamanlılara bıraktı. Sözleşme yaparak avdet etti. "***Eğer barışa varırlarsa, ona dönecekler.***"

O yıl hicret-i nebeviye(s.a.v) göre 855 (1451) senesine ulaşmıştı. O eğilmeyen şah, atalarının adedi üzere

S.31b

bundan sonra Kostantiniyye kâfirleriyle meşgul oldu. Birkaç gün devran çarkı böylece sürdü. Sonunda güçlü ve kudretli padişah çağın fikrine niyet etti. Böylece bu fikir ortaya çıktı sevabını gördü. Evvela alçak kâfirin ciğerini kahramanlık esasıyla yakıp yıkmak gerekirdi. Sonra sağlam Kostantiniyye kalesinin bulunduğu yerin karşısına 856 (1452) senesinde Yeni Hisar'ı yaptı[129]. Ki onun burçları feleğin burçlarına eşdeğer ve hisarının avlusu Zühal'in avlusuyla beraber görülüyordu. Onun sütunlarının taşları yaratılış atölyelerinde yontulmuştu. Ve zaviyelerinin ağaçları ezeli destgâhta hikmet-i lemyezel ile yontulmuştu. Böylece bu olayı Kostantiniyye'dekiler müşahede ettiler ve hallerinin ve siyasi ahvallerinin kötü olduğunu anladılar.

İkinci yıl[130] Sultan Kostantiniyye'nin muhasarasına teveccüh eyledi. Kostantiniyye ki kâfirlerin muazzam şehirlerindendi. Gümüş üzerine işlenmiş siyah karartı gibiydi ki siyahlığı açıkça görünüyordu. O görülmemiş bir sur idi ki

S.32a

alanının heybeti ve azametinin parlaklığını insanlık görmüş ve cihan dönmüştü. Öyle bir şehirdi ki evlerinin tarafları mermerden işlenmişti. Ve öyle bir şehirdi ki burçlarının dışı ve çayırlarının içi perilerin şarap kadehinden düzenlenmişti. Ve öyle bir hisardı ki kubessi yüz yıllık mesafeden görünürdü. ***"Ayların burcu."*** Ve öyle sağlamdı ki burcun sağlamlığı yerden göğe kadar hikâye olmuştu ve öyle sağlam bir belde idi ki binalarının sağlamlığı rivayetlere konu olmuştu. ***"Onların yerleri sağlamdır."*** Beğenilen ve tamah edilen bir şehir idi. Denizden ve karadan çok muhasara edilmiş fakat tasarruf altına alınması zordu.

Şiir :

Fethin kilidi denizin önündeydi,

---

[129]Rumeli Hisarı.

[130]1453.

Veya kilidin anahtarı zafer idi,

Önünde oturmuş yalnız idi,

Şâhan-ı alem hazar önündeydi,

Kötü bir hisar ki çark-ı müşid değil,

Önünde muhtasar bir binaydı,

Daha çoktu huri ve gılmanlardan,

Serinliğini cennetten ödünç almıştı,

Sayısız hasleti vardı ebedden arşa kadar,

S.32b

Bulunduğu yer feleğin aynası misaliydi.

Öyle yeşillik ve bahçeleri vardı ki zamanın geçmişinden beri bir benzeri görülmemişti. Bahçesinin güzelliği eski çağlardan kalan bir yansıma gibiydi.

Beyit:

Bulutlar dağların üzerinde yer değişiyorlar,

Yeşillikler çöllerde yeşerir,

Siz onu yeşil görmüyorsunuz,

Veya yeşilliklerin nasıl çoğaldığını.

Gerçekten yeryüzü tabakasının üzerindeki yakut bir sofra misaliydi. Ama hayatın hakikati ki üzerinde uzun kalabilenlerin sayısı parmakla sayılacak kadardı ve üzerinde onlarca ejderha meskundu.

Beyit:

Duydun mu hiç Firdevs cennetinin,

Kâfirlere sığınacakları yer olacağını

Veya güzel ve hoş sevgiliye denk olacaklarını

Ve hâşa onun kapısında durabileceklerini

Bu düşüncelerde olmak gerçekten kötüdür. İşte burası o kahramanlar kahramanı ve sultanlar sultanı olan cihan sultanının teveccühünü celp etti. Onun böyle bir yeri alamayacağını ve fethedemeyeceğini söylemek gerçekten bilgisizlik ve cahilliktir ki onun burayı alamaması imkânsızdır ve böyle düşünmek pişmanlıktır. Sonra

S.33a

cihangirlik davasıyla burayı fethetmek için çaba ve gayret gösterdi.

Beyit:

Savaş korkuları azalmış,

Zamanla ve demirin ışınıyla,

Gençlerin ölümü için,

Pişman olan insanların özrünü kabul edin,

Eğer başaramadıysalar onları kovmayın,

Savaşa gitmek zorunda değilsiniz.

Kendisi çeşitli hazırlıklar ile adı geçen şehri muhasara etmeye yönelmişti. O taraflarda çeşitli siyah yabancı cisimlerin bulunduğu nehir kenarında çadırlarını kurarak toplandılar. Her gün her iki taraftan borazanların sesi yerden arşa kadar yükseliyordu. Savaş borazanı savaşın halini haber veriyordu. Ve Frenk tüfengininsesi savaş esnasında ecel kemanı gibi çalıyordu. Oklar yağmur gibi yağıyor yiğitlerin hücumu karşısında ehl-i meydan hayran kalıyordu. Yakılan yağ paçavraları kâfirlerin üzerinde şimşek gibi parlıyor ve sanki güneşin ışığı gibi etrafı aydınlatıyordu. Devletli şehriyarın intikamı yıldırım gibi kâfirlerin üzerine düşüyordu. Güya bu olayı müşahede edenlerin evlatları bunu eserlerinde kaydetmek istemişler ve

S.33b

bu mahşer meydanını görenlerden faydalanmışlar. Salı günü Cemaziye'l evvel ayının 20 si 857 (29 Mayıs 1453) senesiydi. Güneş saadet yıldızlarının en yücesi olan sultanın üzerine doğmuştu. Ve Merih ki feleğin cellâdıdır hançerini kana bulamış ve hazırlamıştı ve Zühal ki en cimri olan beş şaşkından biridir. Matem elbiselerini giymiş ve şöyle diyordu;

Beyit:

Bize emir verirlerse azaltırız,

Dediğim gibi ölümü bekleyin.

Ve Müşteri ki güneşin hizmetkârı, itaâtkârı, ve yaveri ve askeridir ki kıyama durmuştu. Ve Nahid ki fetih meclisinde sevinçle cenk ediyordu. Ve Merkür ki feleğin kâtibidir elde edilen ganimetleri yazıyordu. Ve Ay ki burçların köprüsüdür bu zaferi her tarafa ilan ediyordu. O gün savaşta gençler ve yiğitler ölmüş ve öldürmüşlerdi. Öyle bir savaştı ki benzeri görülmemişti ve eğer

S.34a

şerh-i icmali yapılsa eksik kalır va tam anlatılmaya müyesser olunamaz. Ve ehl-i tıbyân onu anlatsa kusurlu anlatır. Ve öyle şiddetli bir rüzgârdı ki tefsiri ağızlarda dolaşır. Bütün bu kargaşa ve olaylar içinde hisar ahalisi dehşet içinde kaldı. Allah'ın takdir ve inayetiyle şehir feth olundu. Servet ve eşyaları ve cins hayvanları yağma edildi. Böylece Sultan Murad'ın evladı olan Şah, fethi ve mücadeleyi müşahede etti. Şükür secdesine gitti ve Allah'a hamd etti.

Beyit:

Ey halk ibadetleri içten ve dünya malını düşünmeden yerine getirin.

Ve kendisini göstererek iltifat etti. Böylece büyük faydalar ve nimetler elde etti.

S.34b

Ve o büyük şehrin alınmasıyla padişahlık sağlamlaştırıldı. Şehriyârinin ahkâmının temelleri ve bahtiyarlık durumlarını etraftaki kötü kimseler ve hilekârlar gördü.

Beyit:

O günlerde adalet Allah'ın göstergesidir.

Dünyanın ortasında güneş gibi göründü. Ve onun ordusu iklimleri ve ufukları tuttu.

Beyit:

O günlerde Allah'ın adaleti açıkça görünür,

Gökyüzündeki güneş ve ufuktaki ışıklar gibi.

Ve bu affedilmiş ve ibadeti makbul padişah kaleleri ve şehirleri fethetmeye müyesser oldu. Ve bir yere azmettiğinde zafer ve fetih onun olurdu. Böylece izzetli ayet-i şehriyâriye riayet ederek kubbey-i nilden ve felek hisarından geçti. Atalarının ve büyük ecdadının âdetine uygun olarak kâfirler üzerine cihadı devam ettirdi. Her gün ve her saat

S.35a

taze bir yardım ve ölçüsüz bir muhabbet ile farklı taraflara gidip cihadı devam ettiriyordu. Böylece zamanın padişahı 858 (1454) senesinde Laz vilayetine azmetti. O beldelerin anahtarı sayılan Sevrice ve Omli kaleleri alındı. 859 (1454) senesinde Nobri ve ona bağlı sair yerler tasarruf altına alındı. 860 (1455) senesinde Dayı Karaca vakası oldu. 861 (1456) senesinde Bayezid Çelebi'yi ve Mustafa Çelebi'yi sünnet ettirdi. 862 (1457) senesinde kâfirlerin en sağlam memleketlerinden olan Mora'yı ve Körfez'i ve o havaliyi tasarruf altına aldı[131]. Ve yine bu tarihte Gögercinlik ve Save ve Omli ve Güzelce hisar ve Pelestine ve bazı kaleler merhum Mahmut Paşa'nın pak eliyle fethedildi. Ve müteakiben Amasra kalesi 863 (1458) senesinde Sultan'ın mülkü altına girdi. Ve bundan sonra Şah Gazi tekrar ordusuyla 864 (1459)senesinde Mora tarafına inerek İslâm bayrağını kaldırdı.

S.35 b

Mesre ve Lorande ve Yıldız ve Akirme ve altmış parça kaleyi aldı ki her biri demir dağlar üzerine kuruluydu. Sonra Kastamonya (Kastamonu) ve Sinop ve Koylu Hisar

---

[131]Mora 1460 yılında fethedildi.

ve Trabzon alındı ki her birisi seçkin şehirlerden ve kutsal vilayetlerden ve güzel serhatlerdendir. Bu şehirler 865 (1460) senesinde alındı. Onların evsafı tecrübe ve ticaret erbabınca malumdur. 866 (1461) senesinde Eflak fethedilerek iktidar-ı şehriyâriye girdi. Ve o diyarın azim kalelerinden Midilli fethedildi. 867 (1462) senesinde o bölgenin sağlam memleketleri üzerine karar verdi. Kâfirlerin en geniş ve büyük memleketlerinden olan Bosna alındı ve kralı öldürüldü. 869 (1464) senesinde Emir İbrahim bin. Karaman öldü. 871 (1466) senesinde Arnavud'a bağlı olan Bözürşek Dağı Kalesi alındı.

S.36a

872 (1467) senesinde kâfirlerin en müşkil diyarından olan Arnavud vilâyetinin tamamı fethedildi[132]. Ve Karaman vilâyeti fethedildi. Burası fillerin vatanı, kuvvetli bir yapı ve vahşi hayvanların konağı, yılanların makamı, aslanların mekânıydı. Güzellikte ve nezahette on cennete bedeldi. Suyunun tatlılığı ümitsiz insanın kuvvetini artırırdı ve havasının güzelliği bu cihanda gönlü gam dolu olanların ilacıydı. Şair bu beyti onun için söylemiş.

Beyit:

Onun eserlerini görün,

Ve zeminin çıkardığı esrarı,

Akıl yol gösterir,

Nasıl ekildiğini görenler için.

873 (1468) senesinde buranın fethi gerçekleşti.

S.36b

874 (1469) senesinde darü's-saltanat Edirne'ye geldi. 875 (1470) senesinde Eğriboz kalesini aldı. Burası feleğin atlası kıskançlığın zirvesiydi. Ve onun suyu, ateşin olduğu bir bölgenin içerisindeydi. Onun gaybi zenginlikleri sema ehlinden ve Hicaz

[132] Arnavutluk'un tamamen fethedildiği yıl 1479'dur.

ve Nihavendve Irak-ı Acem ve Arap diyarlarından gizli ve aşikâr olarak biliniyordu. Bu sözler onun için söylenmiş.

Beyit:

Biz onları yaşayanlar için yaptık,

Yüksek konumda ve zor taraflarda,

Bulutların çarpışmasından yağmur yağar,

Göktaşları ve yıldızlardan kolye yaptı,

İçinden saf bir ışık görülür,

Duvakta gizli bir bakire kız gibi

Burası gayret-i sultani ve inayet-i ilahi ile fethedildi. 877 (1472) senesinde hiçbir yere gitmeyip oturmaya karar verdi. Ve oğlu Cem Çelebi'yi sünnet ettirdi. 878 (1473) senesinde büyük bir orduyla Uzun Hasan'ın vilayetine karşı sefere çıktı.

S.37a

Uzun Hasan kin ve öfkeyi adet edinmişti. Batıl sözlerle Karamanlıları kandırdı. Onun büyülü ve hileli yalanlarına kandılar. Karamanlıların emirini böylece kendine hayran bırakmıştı. Şâh Ali'nin oğlu ki dağların zümrüdü ankâsı ve kahraman bir şahin gibiydi. Onun düşmanlığının makamı "***Ne kuş ve ne yağ"*** olayı gibiydi. Ama gurur şarabı onun hakikati duymasına engel olmuştu. "***Bugün şarap yarın olay."*** Ve Allah'ın kelâmından gafil idiler. "***Evlerini kendi elleriyle yıktılar."***

Mısra:

Gece sarhoşsun, sabah ayılınca anlarsın.

Kendi elleriyle kendi bindikleri dallarını kesiyorlardı ve nedâmet üzere kendilerini perişan ediyorlardı. Sarhoş ve beyinsiz bir marangoz gibi emelleri ve niyetleri öyle bozulmuştu ki hayır ve şerri birbirinden ayırt edemiyorlardı. Rabbani olan ayet onların her birini öyle iyi tanıtmıştı ki.

“Allah kalplerini ve kulaklarını mühürledi ve gözlerini kör etti.”[133]

S.37b

Bu vesile ile bir avuç askeri sultanın memleketinden olan Tokat üzerine gönderdiler. Saldırganların gücü zamanın sultanının devrinde kısaydı. Burayı yağma ettiler. Bu şekavet ev delâlet ve serserilikle bu cüreti gösterdiler. Şah bu macerayı işitti ve heyecana geldi. Ve bir orduyu Uzun Hasan’ın üzerine gönderdi. Gün gün ve saat saat ve an be an böyle her demi daha şamildir ve her kademesi fırsattır ve daha kâmildir. Bu şekilde Hasan’ın diyarına vardılar. Ve o tarafları yığın yığın çöl ve bozkırı kâfurdan çadırlarla doluydu. O sahranın sınırı Hasan’ın ayaklarına kadar uzanıyordu. O diyarın vadilerini ifritlerin halkı yapmıştı. Bütün parsları

S.38a

ateş eden yıldırım gibiydiler. “***Süleyman'ın askerleri, günahkârların köyüne girerlerse.”*** O da ahmaklık ve gurur ehlindeydi ki kibir ve gururu aklın nuraniyetine mahal vermiyordu. Oyunun evvelinde oyuncular oyunu bilmiyordu. Şah-ı Firdevs memleketinden uzakta oynuyordu. Ama şehriyâri büyük bir azimle şah mat çekti. Böylece şah muzaffer olarak bu olayı müşahede etti. Saadet atına bindi ve vaziyetini sağlamlaştırdı. Ve böylece iki ordu birbiriyle savaştı. Her iki fırka da çetin mücadele verdi. Savaş sesleri sınırlara ulaştı. Öyle bir gündü ki savaş ashabının ve mücadele ehlinin günüydü.

Beyit:

Gece evveli bir zevktir,

Olaylar ise bir sihirbaz.

Böylece Şah Gazi bu zaferi müşahede etti. Saadet atının üzerinde süvari olarak yürüdü ve farzını eda ederek

S.38b

---

[133]Bakara Suresi: 1/7

ordusunu sağlamlaştırdı. Her iki taraf da eşit bir şekilde birbirine denk iki ordu meydana getirmişti. Tam donanımlı ve teçhizatlı bir şekilde ve görkemli elbiselerle yola koyuldular. Ve her iki taraf iki dağ ve iki deniz gibi birbirleriyle karşı karşıya geldiler. "***Gece örtüsünün altında çok seller akar.***" Her iki tarafın buluşması esnasında eyvah bu halde iken dört gökyüzünden dört direk sınırlarımızın köşesine ulaştı. Ve öyle bir gündü ki savaş ehli kılıcını kınından sevinçle çıkarıp mücadele ediyordu. Silahların parıltısından çıkan ışık güneşe ızdırap veriyordu. O meydanda aman vermeden öldürüyorlardı. Güya o gün o meydanda yiğitler için korku zararlıydı bir şeydi. Böylece hançerlerin ve kılıçların parıltısının durumu kıyamet gününe muvafıktı. Çünkü davulun, savaş borazanlarının ve askerlerin çarpışma sesi gök gürültüsü gibiydi. Mavi bulutlardan çıkan kıvılcımlar, bulutlardan akan yağmur ve süvarilerin ve yiğitlerin kanı sellerle birlikte akıp gidiyordu. O zamanda o yiğitlerin her biri cesaretleriyle hilalden bir ateş parçası gibiydiler. Bu basit meydanda

S.39a

Tur dağına inen Allah'ın tecellisi, ızdırab içerisinde olan bu coğrafyaya aksetmişti. Ve ağır gürz göğün en yüksek yerine ulaşmıştı. Elbruz Dağı'nın yiğitleri büyük meleklerle sırdaş olmuşlardı.

Beyit:

Atların ayaklarının altında ve ordunun dumanlarında,

Sanki gök yere inmiş ve yer ay gibi olmuş.

Bir kimse ki inayet-i ilahi ve yardıma mazhar olmuşsa ona karşı mukabe gayet cahilcedir. Ve bunu yapan bilâhere pişman olur. **"*Sonunda su kabı kırıldı.*"**

Beyit:

Bilmiyordu ki bahtın yaver gitmesi binlerce güçten daha iyidir,

Bu zaferden sonra gücü ve kuvveti yüz bin kat arttı. Bir kimse ki inayet-i ilahi altına girse ve ahvalinde ona yakın olsa buna karşılık hesap edemeyeceği şekilde Allah'ın himayesine girer. Ve onun düşmanları da sonunda pişman olurlar.

Beyit:

Bahtın sahibiyle mücadeleye girişme,

Kendi ayağınla zarara girme ey dost.

Böylece o kötü ve çirkin karanlık

S.39b

iyi olana yenik düştü. ***"Onun yardımcısı yanlıştı."*** kaidesinin muktezasınca atılmış kumaş ve menşur toz toprak sahrada sahipsiz yayıldı. Bu halleri başlangıçtan sona kadar hikâye edildi. Uzun Hasan'ın askerinin çoğu öldü ve çoğu da sahrada kayboldu. Padişah hesapsız ganimetler ve nimetler aldı. Ve sayısız hazineler ve defineler ele geçirdi.

Beyit:

Karanlık değildi ve onlara söyle düşünsünler,

Onların boyunlarında bir tasma var.

Böylece kendilerini mücadele ve gayret ile kurtaranlar bütün bu olayları başından sonuna kadar rivayet ettiler.

Beyit:

Büyük bir ayrılık ile sonuçlandı,

Onun uzunluğunda abartı vardı,

Büyük zulme karşı bir şikâyetim var,

Bütün hikâyeye karşı şikâyetim var,

"O kendisi dışında bir acı bilmezdi." Askerlerinin bazısı telef oldu ve bazısı yollarda kaybolarak öldü ve bazısı da esir oldular. Şah gazi hesapsız ganimetler ve nimetler ile sayısız hazineler ve defineler ele geçirdi.

S.40a

Bu durum hesapsız mutluluğa sebep oldu.

Beyit:

Gonca gibi kalıbına sığmadı,

Erkek aslan gibi bağırdı.

Beyit:

Onun açtığı kapıyı kapatamazsın,

Kaderden bir adım bile kaçamazsın.

"Bu, Allahın lütfudur. Dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."[134]Bu büyük olaya karşılık niyaz makamında boyun eğdi. "***Danışman güldü ve sabahın yüzünü anlattı."*** Askerlerine lütuf ve iltifatta bulundu. Padişahlık ve şehinşahlığa yaraşır biçimde ihsanda bulundu. Dönüş sırasında Karahisar Kalesi'ni de feth etti. Ve Kostantiniyye'ye vardı. **"*Nehirlerin aktığı bahçeler."*** Onun bu güzel hasletlerini raviler efsanelerinde haber veriyorlar. ***"Bu kuran evidir*."** 879 (1474) senesinde Kostantiniyye ve Galata burçlarının tamiri için emir verdi. Ve aynı senede şehriyârinin ciğer paresi Mustafa isimli oğlu vefat etti.

S.40b

Bu olayı rıza ve gönül hoşluğu ile karşıladı. Sonra 880 (1475) senesinde kendisi Fekle yaylasında oturdu ve karar buyurdu ki büyük vezirlerinden olan Gedik Ahmet'i bazı azap ve sipahilerle birlikte Kefe'ye gönderdi. Bu azap ve sipahiler ki kimse onların karşısında mukavemet edemezdi ve eşi benzerleri görülmemişti. Kefe ki gayet hoş ve latif bir zeminde kurulmuştur. Ve bu tarihte ehl-i imana karşı mukavemet getiremediler ve şerefli fetih gerçekleşti. Sultan Kostantiniyye'ye döndü. İzzet ve devlet ile saadet kıyısında adalet ışığı ile ve ravzay-ı mülk ve siyaseti suladı. Ve 881 (1476) senesinde padişah Müşteri-i Hürrem, Atttar-ı dücrem ve Merih-i rezm olan Kara Boğdan vilayetine azmetti. Burası muhkem bir yerde bulunuyordu.

---

[134]Cuma Suresi: 62/4.

S.41a

Buraya yöneldi. Adı geçen bu kibri zor ve uğursuz taşlanmış ve rahmetten mahrum kâfir memleketi de mukabele etti. Güya güneşin ışığı Zühre ya da Zühal'den daha hayırsızdır, uğursuzluğu daha büyüktür. Sonunda mücadele vuku buldu. Böylece her iki tarafın safları hazırlandı. Ve savaş meydanı süslendi. Ve her iki tarafın neferleri arşı tuttu ve silahların alevi ve ışığı seyir verdi. Ve aralarında zor bir mücadele oldu ve mühlet vermedi. "***Müminleri savaşmaya teşvik et.***"[135]Münadiler müminlerin zaferini duyurdu. "***Yardım ancak Allah'tandır. Çünkü Allah, mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.***"[136]Böylece inayet-i ilahi ve mucizât-ı nebevi ile Sultan Mehmet'in kuvvetleri muzaffer oldu ve kâfirler firar etti. Rezil ve mahvoldular. İş olarak da cenazeleri topladılar. Ve orayı tarumar ettiler[137].

41.a.a

Gaza ve cihattan elde edilen kumaşlar, giysiler, para, mallar ve silahların dünyada benzeri yoktu. O savaş meydanı, yaşlı feleğin ve mavi gökyüzünün sayfalarında izler bırakmıştır. Onu anlatmakta mübalâğalar edilmiştir. Şah Gazi savaşları kazandıktan sonra, izzet ve saygı ile döndü. Bu arada veziri Sinan Paşayı azletti ve Muhammet paşayı onun yerine tayin edip makam verdi. Hücumlardan aylar sonra yeniden sefer hazırlıkları yaparak, küffarı hedef alarak büyük ve küçük tepeleri geçerek döndü ve Kostantiniyye'de durakladı. 882 (1477) yılında sefere çıkmadı ve sultanların en sevdiği olan sarayının duvarlarını tamir ettirdi.

41.a.b

883 (1478) yılında İskenderiye seferine karar verdi. 884 (1479) yılında payitahtta kaldı ve devletin ağacını besledi ve Anadolu'ya asker gönderdi. 885 (1480) yılında sultanın sevgisinin ışıkları güneş ışığı gibi göğsünde olan, şehriyar bahçesinin gülü, taç sahibi Sultan Ahmet sünnet edildi. Yemekler verildi ve düğünler yapıldı. Merhum Sultan Abdullah, oğlu merhum Sultan Mustafa'nın kızını nikâhına aldı. 886(1481) yılında, Rebiyyü'l-evvel ayının dördünde fazilet efendisinin nur yüzü ve ipekten

[135]Enfâl Suresi: 8/65
[136]Enfâl Suresi: 8/10
[137]Buradan itibaren iki sayfa eksiktir. Mükrimin Halil Yinanç, eksik olan sayfayı kendi el yazısıyla Paris nüshasından alarak tamamlamıştır.

incinen teni toprakla buluştu. ***"Karar budur ve ona geri dönecekler."*** *Ve böylecet onun tahir teni toprakla buluştu.*

S.41b

Ruh-u mürevvehi güzel bahçelerde akıttılar. "***İyi bilin ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir."***[138]

Beyit:

O temiz ahlâklıdan geriye yeryüzünde onu işaret eden bir türbe kaldı.

Böylece o meşhur şah da bu mihnette fani olan bu saraydan göçtü. Feleğin kararı böyledir. Meşhurdur ki her kim bu dünyaya gelmişse bilâhere tekrar ölecektir. Ve her doğan ki topraktan gelmiştir, sonunda yine kabir sandığına gidecektir. Eflatun'dan sormuşlar senin pederinin vefatının sebebi nedir. Demiş ki bir ruhtur ki her canlı gibi hayatı bitmiştir. Erbâb-ı hakikat ne güzel söylemişler ki her kim nefsinin kölesi olursa onun hayatı ruhun ve cesetten çıkmasıdır. Ve her kim Allah'ın kölesi olursa onun vefatı geçici hayattan asli hayata geçiştir. ***"Müminler ölümlü dünyadan bâkî dünyaya geçerken bir daha ölmezler."*** Ama onlar ki hayatlarının ve bedenlerinin tedbirini

S.42a

kendi nefisleriyle alırlar. Hakikatte gafil olanlar dünyalarını tamir ederken ahiretlerini harap ederler. Ama kahraman olan bir beden ki o ölüm vaktini düşünür ve hayatını ona göre hazırlar. Ve hayatlarını Allah'a adarlar. "***Öldüklerini sanıyorlar."*** Hayat-ı ebedi ve saadet-i sermedi onların şiarıdır. "***Onlar hidayete erenlerdir ve cennetten geçerler."*** Feleğin çarkı dönerken onların şerh edilecek sayısız maslahatı vardır.

Beyit:

Ya rabbi nasıldı dengesiz bir zamandır ki,

---

[138]Yunus Suresi: 10/62

Gül ve lale nin değeri iki günlüktür.

Düğün çiçeğinin yaprakları suya doymadı,

Ve gündöndü çiçeği çekirdek olmadı.

Temizliği Kendinde Bulunduran Sultanların Büyüğü ve Hakanların İftiharı Sultan Bayezid Han'ın Zikri

Hilafetin bekası ve saadet hali ve imaretleri yapan ve darü'l hayratı malum olan, yeryüzünün akıllısı ve ümeranın mefhumu ve

S.42b

sultanların büyüklerindendir. Taç ve tahtın sahibi, mülkün sultanı, şehriyarların büyüğü ve büyük sultan ve hakan-ı mükerrem sultan'ul Arap ve'lAcem, rikabü'l ümera, sultanlığın vasıflarını kendinde bulunduran, memleketin hamisi ve kanunun fihristidir.

Beyit:

Öyle bir padişah ki güneş bile onun parlamasının yanında utandı ve gizlendi.

Din ve devletin hizmetkârıdır.

Beyit:

Öyle bir padişah ki yer onun etrafında döner ve güneş onun emrindedir,

Kader güneşi gibi orduları kırar geçer,

Altı köşeli mülkün ve yedi iklimin padişahıdır,

Akıl gibi fesatlıktan ve fitneden güvendedir.

Sahibi Kur'an ve kılıcının keskinliği ateş gibidir. Rikabı yılanların gözü ve gürzü aslanların sinesidir.

Beyit:

Onun hayali ve gölgesi dağların zirvesinde,

Onun gürzünün ve okunun nihâbı ovalara ve ormanlara iner.

S.43a

Öyle bir padişahtır ki Osmanlı soyunun iftiharı Sultan b. Sultan Bayezid b. Sultan Muhammed Han ki Allah ondan razı olsun, saltanatı ve mülkü ona bıraktı. Böylece şâh-ı âlem ve ben-i Adem'in reisi ve mübarek ve en güzel ahlâklısı, bahar vaktinde yani bahçeler yeşerdiğinde sultan oldu. Ve bir zamandı ki nesim rüzgârının kokusu bahçelere dolmuştu. Ve yeryüzünün çok yerlerine yayılmıştı.

Beyit:

Sebâ Rüzgârı, yüklü bulutları taşıdı,

Ve kehribâr yüklü bulutlar yağmur yağdırdı.

Böyle bir zamanda

S.43b

Sultan Mehmed'in tahtına geldi. Arguvanlar ve laleler ve rüzgarın hoş kokusu baharın müjdesini vermişti. Ve böylece Sultanın şahlığı başlamıştı.

Bu arada kardeşi Cem Çelebi, onun saadetli saltanatını kabul etmedi. Ve baş kaldırdı ve asker toplayarak saltanat davası iddia etti. Bursa taraflarında cesaret gösterdi. Birkaç gün sonra etrafına bazılarını topladı. Öte yandan Sultan Bayezid de ağır bir orduyla karşı sefere çıktı. Ve onlara karşı teveccüh gösterdi. Ama gökyüzü aydınlıktır ve güneş nurani ışıklarını sabit kılar. Ve karanlıkların fitnesi ve hilekârların sultanı kadere ve makama ne yapabilir.

S.44a

Eğer bu bâb hakkında söz söylenecek olursa, samimimi iradeyle konuşmak gerektir. Her iki ordu birbirine yaklaştı. Erlerin gönlü meydanın hararetinden kaynadı. Ve düşman payidâr olmadı***. "Sizin muzaffer olmanıza izin verdi"*** nidası eyvahlar içinde olan düşmanın kulağına ulaştı. Mağlup oldular ve savaş meydanından kaçma yolunu

tercih ettiler. Toplandıkları o gün düşmanların ciğeri yanmıştı. Düşman azap bulmuştu ve bu arada derin sular içinde boğulmuşlardı. Her kim ki bu çeşit bir kınamadan kendini selamete çıkarmazsa, öyle kırılır ve perişan olur ve gönlü hasta ve pişman olur. Böylece zafer padişahın murad ettiği gibi oldu. Sonra Allah'ın lütfunu müşahede etti ve lütf-u samedanî ile gelen

S.44b

bu zafer için şükür ve zikir etti. Cem Çelebi memleketten ihraç olundu ve Arap taraflarına iltica etti. Şah Gazi devlet ihtiyaçları için izzet ve saltanata dayandı. Şeref telakki ederek izzet diyarı Edirne'yi şereflendirdi. Bir yıl böyle geçti. O yıl Hicret-i Nebevinin âleyhis-selâtü ve's-selâm 887 (1482)'sine ulaşmıştı. Gelecek yıl ki 888 (1483) senesiydi, Cem Çelebi tekrar düşmanlık niyeti ile Arap diyarından Rum diyarına yöneldi. Karaman bölgesine geldi ve Karamanlıların başında bulunan Emir Kasım ile birlikte Selâsil kalesine ulaştı. "***Onların dostluğu öldürücü bir zehirdi.***"

S.45a

Aptal ki arkadaşlığı tıpkı helahel zehri gibidir, Selâsil kulesine vardığında, en çirkin suçlardan olan ihaneti yapan ve bunun cezasını gören veziri Emir Muhammed'i gördü. Kifayet zorlukların işaretidir. Kadim ve azim kuranın manâsına göre " '***Ve biz onları ateşe çağıran önderler kıldık.***"[139]Bu kelam doğruyu gösterir. "***Yol gösterenlerin çoğu savaşa geri dönüyor.***"

Beyit:

Yol gösteren olan için bir sebep var ve kader ona yolu gösterir.

sâadetsizlik sebepsizliğin nedeni ve nişanıdır. Nerde görülmüş ki renkli cam yakut yerine geçsin veya billur lâl yerine geçsin. Düşünmek gerek lakin ne yapalım ki. "***Geçit, kılıç ve âsâ arasında ne kadar da mesafe var.***" Şüphesiz basiretin açılması ve idrakin mümkün olması Allah'ın lütuflarındandır.

Mısra:

Bu kadere bağlıdır, kime nasip olursa.

[139]Kasas Suresi: 28/41

Ruhu okşayan neşeli müzisyenleri görmez misin, onlar mükafatlarda öncüdürler ve tarik-i istikamet yolunda sapmazlar.

S.45b

bayramlarda zor durumda olanlara yardımcı olmak altı köşeli cihanın sultanının âdetlerindendi. Bu beyti duymamış ki;

Beyit:

Asla kötü niyetliler makbul olmazlar,

Kötü niyetli insanların makbul olmaları zordur.

"Bir kimseye Allah nur vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur."[140] konusunu ima ederek, çıkışı işaret etti ve başarısızlığına işaret ederek başarı sembolünü şâh-ı keyvana müjde verdiler ve şâh-ı iskender mülkünü isyancılardan korunmuş gördü. Ve iç rahatlığıyla kâfir hanedanlarından kurtularak, 888 (1483) yılında Semendire'ye giderek, yüksek barajlardan faydalanarak on iki kuleli ve dokuz gökyüzü avlulu kaleyi inşa etti ve

S.46a

bu şekilde zalimlerin kötülüklerine mani olarak, din ve iman kurallarını yasalaştırdı ve 889 (1484) yılında o yüce soylu ve cemşid nişanlı Sultan, Kili ve Akirman kaleleri üzerine sefere çıktı ve ordusu orayı fethetmeye istekliydi. Şüphesiz büyüklerin aşiretinden ve şanlıların ecdadından hiç kimseyi Güneş ve Satürn'ün düzeni ve Jüpiter'in korkusu ve Venüs'ün mesajı ve Mars'ın sakinliği ve Merkür'ün intikamı hiç bir padişahı bu kadar yüksek mertebeye vardırmamıştı. Onun sarayında iki kale vardı ve gökyüzündeki Farkdan ve Marzman yıldızları onun evini koruyorlardı. İki ejderhanın ateşi onu sarmıştı. Her gün ve her saat padişahın altın rengi felek kâsesine ve dünyanın dört köşesine ateş püsküren gök gürültüsünde sevinç ve hayranlık dolu çığlıklar duyulurdu. İki üç gün bu şekilde geçti ve şah-ı devran fetih duasını kendisi okudu.

---

[140]Nur Suresi: 24/40

S.46b

Ve mancınıklarla kalenin üzerine taşlar fırlattılar. ***"Pişmiş sert tuğladan taşları, onların üzerine atıyorlardı. Böylece onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptılar."***[141]O iki büyük kalenin fethi o yüce makamdaki şah için kolaydı. Lakin padişahların yıldızı, yerdeki ve gökteki işaretlere bakarak bunu müşahede etti. "***Nasıl ki hastalıkların tedavisi ilaç ile bilinir, kitabın nuru da ateşi söndürmek için devadır."*** O saatte küffarın ve zalimlerin yenileceği yıldızlar tarafından belirtildi. İman ehli aslanlar gibi aniden bağırdı ki sanki umman denizi taşmış. "***Birer birer azaldılar ve telef oldular."*** Aslanların bu saldırısı karşısında, küffâr ejderhaların çemberinde kalmış gibi sebatsız kaldı. Öyle bir kıyametti ki ah vaha varamıyordu. Yaralı kâfirlerden ***"İmdat imdat ey müminler!"*** sesi duyuluyordu. Kâfirlerin dilinden, ***"Affedin ey gençler bu kavmi, sizin öfkeniz tabipsiz bir hastalıktır."*** sesleri

S.47a

Sultan'ın kulağına ulaşıyordu. Bu esnada kalenin anahtarını hediye olarak mülkleri fetheden şehriyârinin tasarrufuna teslim ettiler. Öyle bir kaleydi ki âlemin başlangıcından bu zamana kadar beni Adem'den müslüman olan kimsenin tasarrufuna girmemişti. Hüdâvendi'nin devletine musahhar oldu. Çünkü Şah-ı zaman feleğin muvafakati ve devletin nazenin itaati arasında kendi altın fikrini gördü. Çeşitli fetihle ve esnafa yardım ederek darü's saltanata dönme kararı aldı. Bu zaferin şöhreti Hind'den Şirvan'a kadar ve Rum'dan Revan'a kadar ulaştı. Ve bu vesileyle her nerede bulunan asilerin canları hasedlerinden dolayı bedenlerinden çıktı. Ve yine bu vesileyle her nerde devleti seven birileri varsa bundan dolayı mutluluktan göğe çıktılar.

S.47b

O şehriyârinin menkıbelerini aslına uygun olarak tam yazabilmek bilgisizliktir. Fakat bu müellif denizden bir katre ve güneşten bir zerre olan eserinde o hüdavendigârın vasıflarını yazmaya azm ve irade etti. Ama gece ve gündüzün yaratıcısı olan Allahın izniyle ve yüce işaretiyle bu zayıf kul buna müyesser oldu. O

---

[141]Fil: 105/4-5

zatın tarihi latif bir şekilde nesir halinde yazıldı. Alem-i mülk ve melekuttan ve sair isimleri getirelim ve tıpkı bir gelin gibi süsleyelim. Ve eserimizi güzel sözlerle donatalım. Ve dünya ehlinin kalbi olan ariflerin menkıbelerini ekledim. Başlangıçta güzel elmas sözleri çok tekrarladım. Her ne kadar bu uygun olmasa da bu halis kul

S.48a

nacizane kendini sanattan anlayanlar grubunda bilerek, edepsizce büyük cüret göstererek, bu durumu kullanarak Allahû teâlanın adları ve tarihinin tanıtmasında bir adım atmış olsun istemiştir. O yüce makamın bu kulunun cesareti ve küstahlığını af etmesini ve bu hakir kulunu yüce affından mahrum koymamasını ümit ederim. Bu yazılardan faydalanarak dini ve dünyevî faydalarından yararlanmanızı dilerim inşaallahu teâla. Allah'ın Yardımıyla.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde Farsça tarih yazıcılığı özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren ciddi bir gelişme göstermeye başlamış, XVII. yüzyılın başlarına kadar Farsça tarih yazıcılığında önemli eserler yazılmıştır. Yazılan eserlerin çoğu *İran Şehnâmeciliği*'nden etkilenilerek yazılmıştır.

Hacı Halil Konevî'nin Farsça olarak yazmış olduğu Tevârih-i âli Osman adlı eseri Fatih dönemi Osmanlı tarihçiliği için önemli bilgiler veren bir eser mahiyetindedir. Müellif, eserde Selçuklu sultanları hakkında da kısa bir bilgi vermiş ve daha önce yazılmış olan tarih kitaplarını da bu konuda eleştirmiştir. Müellif kendisinin bu yanlışı düzeltmek için bu eseri yazma ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir. Ardından Anadolu Selçuklu Sultanlarının isimleri ve hükümdarlık dönemleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Tevârih-i Âli Osman'da, Osman Gazi'ye emirlik verilmesinden itibaren Osmanlı tarihi hakkında bilgiler verilmeye başlanmış, yer yer methiyeler, mısra ve beyitlerden faydalanmıştır. Ayrıca müellif, eserde hadis ve ayetlerden de faydalanmıştır. Osmanlı padişahlarının hükümdarlık dönemleri Osman Gazi'den itibaren ele alınarak II. Bayzeid dönemine kadar olaylar tarihlerileriyle birlikte verilmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed dönemi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve Fatih için oldukça uzun methiyeler yapılmıştır. Eser, Sultan II. Bayezid'in Kili ve Akirman üzerine yaptığı seferleri anlattıktan sonra dua ile sona ermektedir.

Yapılan bu çalışmada Osmanlı Devlet'inde Farsça yazılmış tarih eserlerini ve müelliflerini tanıtmaya gayret edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Farsça tarih yazıcılığı konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılar için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca daha önce tercümesi yapılmamış olan Hacı Halil Konevî'nin Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserinin tercümesinin Osmanlı tarihçiliği üzerine yapılan araştırmalar için faydalı bir çalışma olacağını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2003). "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler". ***Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,*** 1(2), 101-172.

Anhegger, R. (1949). "Mu'âlî'nin Hünkârnâmesi". ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesİ Tarih Dergisi***, 1(1), 145-166.

Anhegger, R. (1951) "Mehmed b. Hacı Halîlül-Kunevî'nin Tarih-i Âl-i Osman'ı", ***Tarih Dergisi***, İstanbul, 1951, (3-4), s. 51-66

Atçeken, Z. ve Bedirhan, Y. (2012). ***Selçuklu Müesseseler Tarihi.*** (İkinci baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Ateş, A. (1992). Hicri VI-VIII. (XVII.-XIV). "Asırlarda Anadolu'da Yazılmış Farsça Eserler". ***Türkiyat Mecmuası***, 8(2), 94-131.

Aydın, A. (2002). "Osmanlılar'da Tarih Yazıcılığı". ***Türkler***, 11, Yeni Türkiye Yayınları, 775-790.

Babinger, F. (1992). ***Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri***. (Çev. Coşkun Üçok). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları No 435. (Eserin orijinali 1927'de yayımlandı).

Başar, F. (2001). "İlk Osmanlı Tarihçileri". ***Türkler***, 21, 759-766.

Fayda, M. (2011). "Tarihu'l-ÜmemVe'l Mülûk". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, 40, 92-94.

Gemici, N. (2015). "Son Dönem Osmanlı Aydınlarında Farsçanın Tesiri ve İbnülemin Mahmud Kemal (ö. 1957) Örneği". ***Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,*** (25), 167-194.

Giesse, F. (1992). ***Anonim Tevârih-i Âl-i Osman***. (haz. Nihat Azamat). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. (Eserin orijinali 1922'de yayımlandı).

Karaismailoğlu, A. (2013). "Tarih Boyunca Türkler ve Farsça: Modern Yaklaşımlara Bir Eleştiri". ***Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 3(1), 6-15.

Kemaloğlu, M. (2013). "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları". ***Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi***, 2(3), 1-32.

Köprülü, F. (1980). ***Türk Edebiyatı Tarihi***. (İkinci basım). İstanbul: Ötüken Yayınları, 152.

Kurtaran, U. (2014). "Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazıcılığı". ***International Symposium on History Edition,*** Sakarya.

Kut, G. (2014). “Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)”. ***İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri***, (9), 161-178.

Menage, V. L. (1978). “Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı”. (çev. S. Özbaran). ***Tarih Enstitüsü Dergisi,*** (Eserin orijinali 1962’de yayımlandı), 227-240.

Özaydın, A. (2007). “Muhammed b. Ali Râvendî”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İlâm Ansiklopedisi***, 34, 471-472.

Özcan, A. (2003). “Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”. ***Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 1(14), 55-62.

Özcan, A. (2011). “Tevârih-i Âl-i Osmân”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İlâm Ansiklopedisi***, 40, 579-581.

Özcan, A. (2013). “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”. ***Fatih sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimler Dergisi***, (1) 271-293.

Özgüdenli, O. G. ve Erdoğan, A. (2003). “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmalar Hakkında Bazı Mülâhazalar”. ***Osmanlı Araştırmaları***, 23, 145-163.

Özgüdenli, O, G. (2013). “XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu’da Tarih Yazıcılığı”-***Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan***. (Birinci basım). (Ed.M. Kesik, C. Piyadeoğlu, A. Usta ve E. Uyumaz). İstanbul: Bilge Kültür Yayınları.

Pehlivan, G. (2008). “Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazâvatnâmeler”. ***Turkish Studies***, 3(4), 598-617.

Riyahi, M. E.(1369). ***Zebân-ı ve Edebi-i Farsî Der Kalemruyî Osmanî***. Tebriz: Pajeng, 133.

Sağırlı, A. (2010). “Süleymannâme”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İlâm Ansiklopedisi***, 38, 124-125.

Şeşen, R.(1993). “Camiu’t Tevârih”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İlâm Ansiklopedisi***, 7, 132-134.

Uğur, A. (2009). “Selimnâme”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İlâm Ansiklopedisi***, 36, 440-441.

Uğur, A. (1978). “Selimnâmeler”. ***Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 22, 367-379.

Woodhead, C. (2010). “Şehnâmeci”. ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi***, 456-457.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,Adı	:Salduz Engin
Uyruğu	:T.C
Doğum Tarihi veYeri	:17/10/1990 IĞDIR
Telefon	0546 685 0176
Faks	:…………………
E-mail	:salduzengin-65@hotmail.com

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Doktora	……………………….	……………
Yükseklisans	……………………….	………......
Lisans	Tarih Bölümü	11.07.2011

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
…………	…………….	………………….

YabancıDil

Farsça

Yayınlar

………………

Hobiler

Kitap, Yabancı Gazeteler, Sinema

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

12/02/2019

Tez Başlığı / Konusu

OSMANLI'DA FARSÇA TARİH YAZICILIĞI VE HACI HALİL KONEVÎ'NİN TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ
………

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 80……… sayfalık kısmına ilişkin, ……/……/…….. tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11………… (YÜZDE ON BİR…) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:
- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

12/02/2019
Engin SALDUZ……………
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı	**: ENGİN SALDUZ**……………………………………………………
Öğrenci No	**:11920210128**……………………………………………………
Anabilim Dalı	**: TARİH**……………………………………………………
Programı	**: YENİÇAĞ TARİHİ**……………………………………………………
Statüsü	: Y. Lisans ☐ Doktora ☐

DANIŞMAN
KEMAL KAYA
……/……./201….

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
……/……2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

85